

LANDBOUW-ECONOMISCH INSTITUUT

DEN HAAG (Schev.) - VAN STOLKWEG 29 - TELEF. 55.23.50 - GIRO 41.22.35

RAPPORT No 98.

DE ONTWIKKELINGSMOGELIJKHEDEN VAN DE SCHAPENBEDRIJVEN OP TEXEL.

De inhoud van dit rapport is getoetst door een Commissie van Advies bestaande uit de heren:

Ir H.T. Tjallema, Directeur Akker- en Weidebouw, Voorzitter
J.F. Abma, Veehouder, Broek in Waterland (N.H.)
C. van Groningen, Ass. Landbouw Voorlichtingsdienst, Den Burg (Texel)
D. Him, Schapenhouder, Oudeschild (Texel)
Ir F.L.A. Maandag, Rijkscultuurconsulent, Santpoort (N.H.)
C.H. Roeper Lzn, Veehouder, Spang De Waal (Texel)
J.H. Schraag, de Westen 127, Den Burg (Texel)
Ir L. de Vries, Rijksveeteeltconsulent, Alkmaar

INHOUDSOPGAVE.

Inleiding en vraagstelling	blz.	1
Hoofdstuk I De betekenis van Texel als fokkern van de Nederlandse schapenfokkerij	"	2
Hoofdstuk II De streek in zijn geheel	"	4
Hoofdstuk III De bedrijven	"	6
Hoofdstuk IV De economische zijde van de schapenhouderij	"	14
Hoofdstuk V Slotbeschouwing	"	19

Li

98 A

2034287

INLEIDING EN VRAAGSTELLING.

Bij de Stichting voor den Landbouw bestaat de behoefte om een nauwkeuriger en beter inzicht te krijgen in de structuur van de Texelse landbouwbedrijven en in het bijzonder in de betekenis van de schapenhouderij voor deze bedrijven.

Deze belangstelling wordt gewekt door de slechte resultaten voor de schapenhouderij en de geldelijke steun, die hiervan het gevolg is geweest. Zo werd reeds in 1936 een steunuitkering verleend aan de schapenhouders, welke wisselde naar gelang het aandeel, dat de schapen in het gehele bedrijf hadden. Bedrijven, waarvan meer dan 66% van de oppervlakte cultuurgrond voor de schapenhouderij werd benut en hoogstens 15% anders dan grasland, ontvingen f. 1,20 per fokooi, terwijl bedrijven waar 50 - 66% van de oppervlakte cultuurgrond voor de schapenhouderij werd gebruikt f. 0,90 per fokooi ontvingen. In 1939 werd opnieuw een steunuitkering gegeven, eveneens per fokooi, mits er tenminste 20 oudere fokooien op het bedrijf werden gehouden. Voorts werd er verschil gemaakt tussen bedrijven waar 33% - 51%, 50% - 66% en meer dan 66% van de oppervlakte cultuurgrond voor de schapenhouderij werd benut; in deze bedrijfsgroepen werd resp. 3, 4 en 5 gulden steun per fokooi uitgekeerd, voor 3695, 9194 en 16912 fokooien. In totaal werd een bedrag van ruim f. 132000,- uitgekeerd, verdeeld over 280 bedrijven.

Ook in de jaren 1946 en 1947 was de schapenhouderij op Texel niet lonend, zodat de schapenhouders op Texel zich weer genoodzaakt zagen bij de Overheid aan te kloppen om financiële hulp.

De vraag is nu, waar spruiten deze moeilijkheden uit voort en wat is voor de landbouw op Texel de meest gewenste productierichting. Het onderzoek zal zich dus vooral moeten richten op de ontwikkeling van de landbouw op Texel, speciaal in de laatste 15 jaar. De bedoeling is dus niet een uitgebreid economisch-sociografisch onderzoek in te stellen, maar het onderzoek te beperken tot de agrarische productie, d.w.z. tot de bedrijfsorganisatie en de bedrijfsvoering.

De bevolking wordt dus niet onderzocht en ook een onderzoek naar de bodem, de ontwatering, de ontsluiting en de verkaveling valt buiten de opdracht voor dit onderzoek.

In hoofdstuk I wordt de betekenis van Texel als fokgebied voor het Texelse schape nagegaan. In hoofdstuk II wordt een historisch overzicht gegeven van de aantallen bedrijven in de verschillende grootte-klasfen en van het grondgebruik en de veestapel van Texel in zijn geheel.

In hoofdstuk III worden de bedrijfstypen op Texel besproken en een overzicht gegeven van de economische structuur van de bedrijven, gegroepeerd naar percentage grasland van totaal cultuurgrond. Speciaal wordt ingegaan op de melkkoeien- en fokooienbezetting en de verhouding melkkoeien - fokooien in de verschillende bedrijfsgroepen.

In hoofdstuk IV wordt de economische toestand en ontwikkeling van de schapenhouderij nader beschreven. Ter illustratie van de daarin vermelde gegevens, wordt met behulp van een zestal kostprijsboekhoudingen een overzicht van de kostprijs van een lam op de eenzijdige schapenbedrijven en de gemengde bedrijven gegeven. Daarnaast geven de z.g. fiscale boekhoudingen een inzicht in de resultaten van de bedrijven in hun geheel. In het bijzonder gaat het hierbij om de verschillen tussen de onderscheiden bedrijfstypen.

Aan het eind van ieder hoofdstuk vindt men de belangrijkste conclusies weergegeven.

Tenslotte worden in hoofdstuk V nog enkele bijzondere moeilijkheden besproken en enige richtlijnen gegeven voor de verdere ontwikkeling van de Texelse landbouw.

HOOFDSTUK I.

DE BETEKENIS VAN TEXEL ALS FOKKERN VAN DE
NEDERLANDSE SCHAPENHOUDERIJ.

Van ouds is Texel een typisch schapeneiland, waar men een eigen ras, het Oude Texelse pijlstaart-schaap, fokte. Tot op het einde van de vorige eeuw (+ 1880) was wol het belangrijkste product, hoewel ook de Texelse schapenkaas en het vlees een goede naam hadden. Na de opkomst van de schapenhouderij in Australië, Nieuw Zeeland en Zuid-Amerika trad er een sterke daling van de wolprijs in. In navolging van Engeland ging men zich ook in ons land er op toeleggen om het oude wol-vleesschaap om te fokken in een vlees-wolschaap. Hiervoor werd het Oude Texelse schaap gekruist met enkele Engelse rassen, waarbij de invloed van de Border Leicester het grootst is geweest, terwijl in mindere mate ook van de Lincoln en Leicester gebruik is gemaakt. Deze kruisingsproducten bleken echter minder goed te voldoen, zodat, nadat de invoer van Engelse rassen op Texel stopgezet was, door zorgvuldige selectie uit het gekruiste materiaal het Verbeterde Texelse Schaap is verkregen. Vanuit Texel en het vaste land van Noord-Holland, heeft zich dit ras in de laatste 25 jaar over geheel Nederland verbreid, zodat het thans het belangrijkste Nederlandse schapenras is. Ook export naar het buitenland heeft reeds verschillende keren plaats gevonden. In het bijzonder was de export van fokschapen naar Frankrijk en België van belang. In deze beide landen treft men geregistreerde Texelse schapen aan. Als andere exportlanden kunnen nog genoemd worden: Spanje, Polen, Tsjecho-Slowakije, Litthauen, Argentinië, Zuid-Afrika, Mexico en N.O. Indië.

Bij de vorming van het Verbeterde Texelse Schaap heeft het Texelse Schapenstamboek een belangrijke rol gespeeld. In alle provincies treffen we thans Stamboeken voor het Texelse Schaap aan. Deze provinciale stamboeken zijn verenigd in het Centraal Bureau voor de Schapenfokkerij in Nederland. Gedurende het jaar 1947 werden hierbij per provincie de volgende aantallen fokooien en -rammen ingeschreven: x)

	aantal rammen	aantal ooiën
Groningen	43	186
Friesland	360 1)	1191 1)
Drenthe	25	30
Overijssel	47	134
Gelderland	14	273
Utrecht	23	236
Noord-Holland	345	2575
Zuid-Holland	98	356
Zeeland	11	116
Noord-Brabant	57	137
Limburg	13	39

Uit deze gegevens blijkt, dat in Noord-Holland de meeste stamboekschapen ingeschreven worden, daarna volgen Friesland en Zuid-Holland. De verdeling tussen Texel en het vaste land van Noord-Holland was aldus: xx)

1) In deze getallen zijn begrepen 290 rammen en 703 ooiën, die voorlopig ingeschreven zijn.

x) opgave Centraal Bureau voor Schapenfokkerij in Nederland.

xx) Gegevens ontleend aan het Jaarverslag 1947 van het Texels Schapenstamboek in Noord-Holland.

	Texel	Vasteland van Noord-Holland
In 1947 bij het Stamboek ingeschreven oien	852	1723
Voor 1947 bij het Stamboek ingeschreven en nog aanwezige oien	2187	3750
Totaal	<u>3039</u>	<u>5473</u>
In 1947 bij het Stamboek ingeschreven rammen	51	294
Voor 1947 bij het Stamboek ingeschreven en nog aanwezige rammen	93	151
Totaal	<u>144</u>	<u>445</u>

Van het aantal oien, dat gedurende 1947 in Noord-Holland bij het stamboek werd ingeschreven, kwam 33% op Texel voor. Rekening houdende met de bij vorige jaargangen ingeschreven oien, bedraagt het aantal op Texel aanwezige stamboekooien 36% van het totaal aantal van Noord-Holland.

Op grond van deze gegevens zien we, dat niet alleen op het vaste land van Noord-Holland, maar ook in enkele andere provincies een belangrijke stamboekfokkerij van het Texelse schaap wordt aangetroffen.

Het is echter onjuist, om de waarde van Texel voor de Nederlandse schapenfokkerij uitsluitend op grond van het aantal ingeschreven stamboekschapen te willen vaststellen. De grote waarde van Texel als schapenfokgebied ligt vooral in de grote mate van fokzuiverheid, die er op dit eiland wordt aangetroffen. Deze en enkele andere factoren, zoals bijv. de omstandigheid, dat het een fokgebied op lichte grond is en dus de dieren bij overplaatsen naar andere gronden vrijwel altijd meevallen, zijn de redenen waarom het overige gedeelte van Nederland er ten zeerste op gesteld is geregeld nieuw fokmateriaal van Texel te betrekken. Dat uiteindelijk het percentage stamboekschapen op Texel niet groot is, blijkt uit de volgende aantallen:

Op Texel geboren voor Mei 1947 aanwezige fokooien incl. enterlingen	20.335
In stamboek ingeschreven:	2.187
Percentage stamboekooien:	11%
Idem totaal aantal rammen	486
In stamboek ingeschreven	93
Percentage stamboekrammen	19%

Ongetwijfeld is het gewenst, dat dit lage percentage stamboekooien (11%) opgevoerd wordt. Een uitbreiding van de geregistreerde fokkerij zou er niet alleen toe bijdragen, dat de gemiddelde kwaliteit van het Texelse schaap stijgt, maar ook steeds ruimschoots stamboek-fokmateriaal, (speciaal de $1\frac{1}{2}$ jarigen), voor eventuele verkoop beschikbaar is. Tot nu toe waren de financiële resultaten echter zodanig, dat geen voldoende prikkel voor het stimuleren van de stamboekfokkerij werd verkregen. Omtrent de exportmogelijkheden van fokschapen naar het buitenland, valt thans nog weinig te zeggen.

Een belangrijke vraag dient tot besluit nog in bespreking te worden genomen nl: Wat gebeurt er met de op Texel aanwezige fokkern, indien de rundveehouderij zich gaat uitbreiden ten koste van de schapenhouderij?

Van deskundige zijde werd medegedeeld, dat men niet verwachtte, dat bij een verdere uitbreiding van de rundveestapel deze oude fokkern verloren zou gaan. Bij inkrimping van de schapenstapel zal men geneigd zijn, het eerste de minder gewenste dieren te verkopen, zodat hierdoor de gemiddelde kwaliteit eerder zal stijgen. De Texelse boer is van ouds een deskundig schapenfokker. Bij een bedrijfsvorm, waarbij koeien naast schapen worden gehouden, zal ongetwijfeld een hoogstaande fokkern aanwezig blijven. Het verder omschakelen van de Texelse bedrijven in de richting van meer rundveehouderij en meer bouwland behoeft geen enkel bezwaar op te leveren voor het instand blijven van de fokkern op Texel.

HOOFDSTUK II.

DE STREEK IN ZIJN GEHEEL.

Een eerste indruk van de bedrijfstak landbouw voor een streek in zijn geheel, zonder dus op de afzonderlijke bedrijven te letten, krijgt men door de ontwikkeling na te gaan van drie kenmerken t.w. het aantal bedrijven in de verschillende grootte-klassen, het grondgebruik en de veestapel. In de tabellen 1, 2 en 3 is deze ontwikkeling in cijfers weergegeven vanaf 1910. Behalve deze ontwikkeling in de tijd, dus als het ware een vergelijking van de streek met zichzelf in verschillende jaren, is het voor het waarderen van een streek ook zeer gewenst om het betreffende gebied met andere gebieden te vergelijken. Dit laatste nu is voor Texel vrijwel onmogelijk, omdat er geen gelijksoortige gebieden zijn, waarmee Texel vergeleken kan worden; in de tabellen vindt U dan ook geen andere gebieden ter vergelijking opgenomen.

Bij de aantallen bedrijven in de verschillende grootte-klassen behoeft bij een streek als Texel niet lang te worden stilgestaan. Het vraagstuk van te kleine bedrijven is hier niet aan de orde, zodat ook een nauwkeurige analyse van de toe- of afnemings van de bedrijven, gegroepeerd naar grootte-klassen, van weinig belang is.

Het totaal aantal bedrijven boven 1 ha bedroeg voor Texel in 1930: 530 met een gemiddelde bedrijfs grootte van 19,9 ha. Voor de groepen der landbouwgebieden aangeduid met de namen: zeekeleigebieden, weidestroken en zandgebieden bedroeg de gemiddelde bedrijfs grootte in 1930: resp. 13,8 ha, 12,4 ha en 7,08 ha.

Nemen wij voor Texel alleen de bedrijven boven 5 ha - en de bedrijven beneden 5 ha zijn in Texel geen eigenlijke boerenbedrijven - dan krijgen wij een totaal aantal van 409 met een gemiddelde bedrijfs grootte van 24,9 ha.

Voor het jaar 1947 blijken deze cijfers niet noemenswaard veranderd te zijn.

De verschuivingen van de aantallen bedrijven in de verschillende grootte-klassen zijn, vooral voor de bedrijven boven 5 ha niet groot en bovendien voor het hier te behandelen vraagstuk van weinig betekenis.

De belangrijkste conclusie, die uit deze cijfers getrokken kan worden is wel, dat de gemiddelde bedrijfs grootte op Texel, vroeger en ook nu nog, groot is in vergelijking met alle andere gebieden in Nederland.

In het grondgebruik zijn op Texel sinds 1910 grote veranderingen opgetreden (zie tabel 2).

De oppervlakte bouwland was op Texel in 1910: 1819 ha en in 1943: 5264 ha; in 1947 bedroeg deze oppervlakte 4763 ha. In 1910 dus ruim 18 % van de oppervlakte cultuurgrond in bouw en in 1943 meer dan 50 %.

Hierbij moet opgemerkt worden, dat op het oude Texel - d.i. Texel zonder Eyerlandse polder en Prins Hendrik polder, jonge inpolderingen met overwegend akkerbouwbedrijven - dus het gebied waar de schapenhouderij is geconcentreerd, de verhoudingen even anders liggen.

Op het oude Texel zal ongeveer een halve eeuw geleden de oppervlakte bouwland nihil zijn geweest, uit oude typografische kaarten blijkt dit, terwijl in 1939 ruim 32 % van de oppervlakte cultuurgrond, bouwland was en in 1947 ruim 41 %.

Geen streek in Nederland geeft zulke spectaculaire veranderingen in het grondgebruik te zien. Hieruit blijkt al direct, dat het grondgebruik lang niet in die mate aan de bodem is gebonden als in het Oosten van het land het geval is. In Texel wordt het grondgebruik in belangrijke mate bepaald door het gekozen bedrijfstype, dus door de boer en niet door de grond.

Uit de cijfers in tabel 2 blijkt ook zonneklaar, dat het scheuren op Texel niet alleen een oorlogsvorschijnsel is, maar dat al enkele tientallen jaren grasland wordt omgezet in bouwland en hiermede wordt door de praktijk het bewijs geleverd, dat het scheuren van grasland op Texel zeer goed mogelijk is.

Letten wij op de akkerbouwgewassen afzonderlijk, dan zien wij, dat de verhoudingen tussen deze gewassen in de verschillende jaren zeer bewegelijk zijn. Vergelijken wij het vooroorlogse jaar 1940 met 1947, dan blijkt, dat de granen aanzienlijk zijn teruggelopen en de hakvruchten en groenvoedergewassen belangrijk toegenomen.

In het volgende hoofdstuk komen wij hierop nader terug.

De veestapel toont evenals het grondgebruik grote veranderingen. In 1910 bedroeg het aantal melkkoeien op Texel 1157, in 1930: 2343. Deze verdubbeling van het aantal melkkoeien in deze periode vond plaats bij een aanzienlijke achteruitgang van het areaal grasland. Na 1930 neemt het aantal melkkoeien weer geleidelijk af en bereikt in de oorlog haar dieptepunt. De indexcijfers voor de jaren 1930, 1935, 1940 en 1943 (waarbij 1910 = 100) zijn resp.: 293, 184, 166 en 141. In 1947 is het indexcijfer weer gestegen tot 181.

Ook het aantal fokkoeien is weinig stabiel. Het belangrijke verschil met het rundvee is, dat bij de fokkoeien alle indexcijfers van de jaren na 1910 aanzienlijk lager zijn dan 100 en bij het rundvee hoger. In 1947 was het indexcijfer voor fokkoeien gedaald tot 52. Belangrijk is ook nog de verhouding tussen fokkoeien en melkkoeien. In 1910 waren er ruim 20 fokkoeien per melkkoe, in 1947 minder dan 10. In het volgende hoofdstuk wordt hierop dieper ingegaan.

De varkens hebben op Texel nooit een belangrijke rol gespeeld. In 1910 waren er 1456 of 1,4 per 100 ha cultuurgrond en in 1940 1246 of 1,2 per 100 ha cultuurgrond. Het hoogtepunt werd bereikt in 1921 met 2330 varkens.

Op de zandgronden in het Oosten van het Land waren in 1940 per 100 ha cultuurgrond gemiddeld 80 varkens aanwezig.

Ook per bedrijf zijn de aantallen varkens gering vergeleken bij de zandgronden.

De kippenstapel is op Texel van meer betekenis dan de varkensstapel, maar neemt toch niet die belangrijke plaats in als op de zandgronden het geval is. De geweldige toeneming van de kippenstapel, die men op de zandgronden ziet - indexcijfers van bijna 500 - heeft op Texel niet plaats gevonden. Het hoogste indexcijfer was 221 in 1930.

Uit dit globaal overzicht van de veestapel blijkt duidelijk, dat de koe en het schaap verreweg de belangrijkste plaats innemen. De betekenis van de kip en vooral van het varken voor de bedrijven op Texel is niet groot, dit in tegenstelling tot de plaats, die genoemde veesoorten in de zandgebieden van Nederland innemen.

De verhouding rundvee-schapen is sinds 1910 in sterke mate ten gunste van het rundvee gewijzigd.

De belangrijkste conclusies, die wij uit dit hoofdstuk, waarin sinds 1910 de ontwikkeling van de gemiddelde bedrijfsgrootte, het grondgebruik en de veestapel op Texel in zijn geheel werd gegeven, kunnen trekken zijn wel:

1. De verschuivingen in de aantallen bedrijven der zuivere boeren (boeren zonder neventeroepen) in de verschillende grootte-klassen zijn van weinig belang.
2. De gemiddelde bedrijfsgrootte op Texel is zeer groot, vrijwel geen enkel landbouwgebied in Nederland geeft dergelijke hoge cijfers te zien.
3. Het grondgebruik op Texel vertoont sinds 1910 grote veranderingen. Het percentage bouwland van totaal cultuurgrond is in de periode 1910-1947 geleidelijk gestegen van ruim 18 % tot ruim 46 %. Ook in de verdeling der gewassen over het bouwland traden grote verschuivingen op. Het grondgebruik is dus allerm minst, zoals in vele zandgebieden, sterk aan de grond gebonden, maar wordt in sterke mate door de meest gewenste productierichting, dus door de boer bepaald.
4. In de veeteeltsector valt vooral de nadruk op de schapen en het rundvee. De kippen en vooral de varkens nemen op de bedrijven een zeer bescheiden plaats in. De verhouding rundvee - schapen is sinds 1910 sterk ten gunste van het rundvee gewijzigd.

HOOFDSTUK III.

DE BEDRIJVEN.

In dit hoofdstuk zullen de bedrijven nader geanalyseerd worden. Dit is mogelijk, omdat sinds 1934 ieder jaar een inventarisatie van de landbouw wordt gehouden per bedrijf.

De oppervlakten van de verschillende akkerbouwgewassen en de aantallen van alle veescorten per bedrijf, kunnen thans van jaar tot jaar worden nagegaan. Juist deze combinatie van gegevens - gewassen, veebezetting en voor 1947 ook arbeidskrachten - biedt grote mogelijkheden voor economisch onderzoek. Vóór 1934 waren deze gegevens alleen bekend per gemeente.

Helaas moet worden opgemerkt, dat deze gegevens alleen nog ter beschikking staan vanaf 1939. Graag hadden wij, juist voor het onderzoek op Texel, ook een momentopname van het jaar 1934 of 1935 genomen, omdat sindsdien grote veranderingen zijn opgetreden in de productierichting (grondgebruik en veebezetting). Wij moeten echter volstaan deze opnamen te geven van 1939 en 1947. Ook in deze periode kunnen nog aanzienlijke verschuivingen worden geconstateerd en met de algemene streekcijfers uit het vorige hoofdstuk kunnen de gevonden tendenzen met de nodige voorzichtigheid doorgetrokken worden naar voorgaande jaren, zodat het gat tussen 1934 en 1939 toch nog gedeeltelijk gevuld kan worden.

Bedrijfstypen.

Voor een goed inzicht in de landbouw op Texel is het gewenst hier wat dieper in te gaan op de bedrijfstypen. Wat dit punt betreft is Texel een zandwaaier eiland.

Wij treffen op Texel niet één bedrijfstype aan, zoals in de meeste gebieden van Nederland, dank aan het gemengde bedrijf op de zandgronden, maar enkele naast elkaar. Door het niet meer lonend zijn van de schapenhouderij op Texel is de landbouw in beweging geraakt en nog steeds niet tot rust gekomen.

1. Het zuivere schapenbedrijf.

Allereerst treffen wij op Texel aan het eenzijdige schapenbedrijf met alleen grasland en alleen schapen. Naast schapen komt op deze bedrijven enkel nog een paard voor. Het zuivere schapenbedrijf is uitermate arbeids- en kapitaalintensief. Om de gedachten te bepalen vermelden wij, dat 1 man ongeveer 150 fokkooien kan verzorgen. Onder fokkooien worden hier verstaan de lamschappen - schapen, die lammeren dragen - en de enterlingen of 1-jarige schapen.

De verhouding tussen enterlingen en lamschappen is ongeveer als 1 : 4 à 5. Per ha grasland worden in Texel 6 tot 9 fokkooien gehouden; worden veel fokkooien per ha geweid, dan zegt men, dat ze er "dik" op zitten. Uit deze weinige gegevens kan men al direct de belangrijke conclusie trekken, dat het zuivere schapenbedrijf, om aan één man volledig werk te geven, minstens 20 à 25 ha groot moet zijn.

Nemen wij nu aan, dat deze man ook een bestaan vindt op dit bedrijf, dan illustreren bovenstaande cijfers wel zeer duidelijk hoe afhankelijk de "minimum bedrijfs grootte" is van het bedrijfstype.

De bedrijfsvoering op de schapenbedrijven is eenvoudig. De schapen lopen praktisch het gehele jaar buiten. Half December beginnen de meeste boeren met het bijvoeren van hooi; tot de tijd, dat er weer voldoende gras is in het voorjaar, wordt gemiddeld per lamschap 100 - 125 kg hooi gebruikt. Op een bedrijf van 20 à 25 ha wordt dus ongeveer 3 ha grasland gehooid. .. Ongeveer half Januari begint men met het bijvoeren van krachtvoer en gaat hiermee door tot de lammeren verkocht worden. Per lamschaap wordt gemiddeld 60 - 80 kg krachtvoer vervoerd.

De lammeren worden op de grote lammerenmarkten in Mei en Juni verkocht, behalve de oollammeren, die men ieder jaar nodig heeft ter aanvulling van het eigen fokmateriaal. Deze oollammeren worden de eerste zomer prima verzorgd; het beste gras is nog niet goed genoeg voor deze fokkooien in staat van wording. Het tweede jaar, dus als enterlingen, worden ze daarentegen zeer sober gehouden, ze worden dan achter de lamschappen aan geweid. Als de lammeren eenmaal verkocht zijn, dus in Juni, nemen ook de lamschappen met een schrale wei geengeen.

Dit is voor Texel zeer gunstig, aangezien Juni en Juli vaak droge maanden zijn en de grasgroei in verband hiermee zeer matig. Deze matige grasgroei in de zomermaanden is ook één van de redenen, waarom de Texelse boeren de lammeren niet doorhouden tot het najaar om ze dan vet te verkopen. Het eigenaardige van het Texelse schapenbedrijf is juist, dat de lammeren in Mei verkocht worden naar het vaste land, waar ze vooral in Zuid-Holland en de rivierkleistrekken vet gemaakt worden. De verkoop van lammeren en mokken vormt de belangrijkste bron van inkomsten; hiernaast staat nog de verkoop van wol, per schaaap 3 à 4 kg. (Mokken zijn de oude ± 5 jarige voor verkoop bestemde schapen).

Nadat de lammeren verkocht zijn worden de lamschapen nog enkele weken gemolken. De melkopbrengst per schaaap is gemiddeld 40 à 50 l., waarvan meestal boter wordt gemaakt.

De voornaamste werkzaamheden op een schapenbedrijf bestaan dus uit het bijvoeren in de wintermaanden en het voorjaar, het hooien, het onderhoud van weiden en tuintwallen, het behulpzaam zijn bij het lammeren, het schapen scheren en het melken. De opbrengsten op een schapenbedrijf worden genoten uit de verkoop van lammeren, mokken en wol en soms wat schapenboter.

Náást dit bedrijfstype hebben zich in Texel nog de volgende bedrijfstypen ontwikkeld:

2. Schapenhouderij + rundveehouderij met practisch geen bouwland.
3. Schapenhouderij + rundveehouderij met een oppervlakte bouwland geheel ten behoeve van de veeteeltsector.
4. Schapenhouderij + rundveehouderij met bouwland ook voor marktproductie.
5. Schapenhouderij + akkerbouw.

De gemengde typen 2, 3 en 4.

De bedrijfstypen 2, 3 en 4 gaan geleidelijk in elkaar over. De combinatie schapen en rundvee is een bijzonder gelukkige. Hierbij denken wij vooral aan de beweidingstechniek. Van groot belang bij de beweiding is, dat er geen gras vertrapt, dus kort beweid wordt. De schapen nu zijn ideale beweidens, zij laten geen bossen staan, maar houden het gras gelijkmatig kort; het zijn beesten met "gouden bekjes". Is het gras door de schapen gelijk geschoren, dan wordt na verloop van enige tijd het melkvee op het jonge eiwitrijke gras gelaten. Steeds heeft dus het melkvee het beste gras ter beschikking. Het moderne omweidingssysteem, dat elders in de lande na een intensieve voorlichting, dus met veel moeite, door sommige boeren wordt toegepast, is op Texel op alle schapenbedrijven al tientallen jaren in gebruik.

Deze beweidingstechniek kan bereikt worden met 3 à 4 fokkoeien per melkkoe. Het behoeft ons dan ook niet meer te verbazen, dat de melkgiften op Texel zo hoog zijn.

Men zou alle weidebedrijven in Nederland willen aanraden om tussen de koeien enkele schapen te weiden: gemakkelijk en voordelig. Een boer met koeien en schapen heeft het grasland veel meer in zijn hand dan een boer met enkel schapen of enkel koeien; de schapen werken als een soort buffer.

Voor Texel zou nog van belang zijn, om een deel der koeien in het vroege najaar te laten afkalven, zodat de periode van geringe melkgift en droogstal valt in de zomermaanden, die op Texel dikwijls droog zijn en dus met een geringe grasgroei.

Het bouwland levert op dit bedrijfstype aan de veeteeltsector als bijproducten stro en kriel en verder voederbieten, haver en peulvruchten. Door het gebruik van voederbieten - 300 kg per fokkoei - en peulvruchten kan het gebruik van aangekocht krachtvoer nog aanzienlijk verminderd worden. De oppervlakte bouwland op deze gemengde bedrijven houdt nauw verband met de liefhebberij van de boer. De echte veeliefhebbers zullen de oppervlakte bouwland zoveel mogelijk beperken. Voor deze boeren en de zuivere schapenboeren geldt, dat men gemakkelijker grond omzet dan mensen. Anderen daarentegen hebben een aanzienlijke oppervlakte in bouw liggen, zodat dit bedrijfstype op drie zuilen rust nl. rundvee, schapen en akkerbouwgewassen. Op dit bedrijfstype kunnen ook de werktuigen beter benut worden.

Wij zullen nu eerst de structuur van de Texelse bedrijven in de jaren 1939 en 1947 nader bezien en de ontwikkeling van de bedrijfstypen quantitatief nagaan om daarna nog enkele vraagstukken te bespreken, welke zich op Texel voordoen bij het omzetten van grasland in bouwland en de accentverlegging van schapen op rundvee.

Voor wij tot een bespreking der tabellen overgaan eerst nog enkele opmerkingen over de selectie en de groepering der bedrijven.

Aangezien de opdracht luidde een onderzoek in te stellen naar de schapehouderij op Texel en deze schapehouderij alleen op de zuivere boerenbedrijven van belang is, ging het er dus voor ons alleen om, uit de geïnventariseerden de groep der zuivere boeren over te houden. Deze splitsing bleek voor Texel vrij eenvoudig. Met de assistent van de landbouwconsulent werden de bedrijven van 1 - 10 ha doorgenomen, waarbij naar voren kwam, dat vrijwel alle geïnventariseerden met een grondgebruik van minder dan 5 ha een nevenberoep uitoefenden.

In dit hoofdstuk wordt dan ook alleen gesproken over de bedrijven boven 5 ha en de cijfers in de tabellen 4 en vervolgens gaan ook alleen over deze groep bedrijven. Aan de grondgebruikers met een nevenberoep is verder geen aandacht besteed; zij vormen op Texel, waar de verhouding mensen - cultuurgrond gunstig genoemd kan worden, geen vraagstuk.

Een tweede vraag is, hoe moeten de geselecteerde zuivere boerenbedrijven gegroepeerd worden? Zoals reeds opgemerkt, vormt de grootte der bedrijven op Texel geen vraagstuk; een groepering der bedrijven in grootte-klassen heeft dus hier weinig zin.

Het gaat in Texel om twee belangrijke punten, t.w. de verhouding bouwland - grasland en de verhouding koeien - schapen.

Wij hebben dan ook de bedrijven in de eerste plaats gegroepeerd naar het percentage grasland van totaal cultuurgrond met de volgende grenzen: 0-10 %, 10-20 % etc.etc., 90-100 % en 100 % grasland.

In de tabellen 4 en 5 zien wij de bedrijven boven 5 ha gegroepeerd in 11 groepen naar het percentage grasland.

Opgemerkt zij, dat de bedrijfsgroepen met 0 - 30 % grasland, de zuivere en overwegend akkerbouwbedrijven zijn, welke voor het merendeel in de Eyerlandse polder en de Prins Hendrik polder liggen, terwijl de bedrijfsgroep met 30 - 40 % grasland een overgang vormt naar de eigenlijke schapebedrijven, waarop het onderzoek gericht is. Het aantal fokkoeien en melkkoeien per bedrijf en per 100 ha cultuurgrond geeft hiervan een duidelijk beeld.

In het onderstaande zullen wij ons daarom hoofdzakelijk bepalen tot de bedrijfsgroepen met 40 % en meer grasland.

Aantallen bedrijven in de bedrijfsgroepen.

Opvallend is in tabel 4 al direct de zeer geleidelijke overgang van bedrijven met 40 % grasland tot zuivere graslandbedrijven.

Iedere verhouding bouwland - grasland kan men op Texel aantreffen, wat er op wijst, dat de landbouw nog in beweging is. Er is nog geen bepaald bedrijfstype met een vrij constante bouwland - grasland verhouding uitgekristalliseerd.

Vergelijken wij de tabellen 4 en 5, dan blijkt evenwel, dat er in de periode 1939 - 1947 een grote verschuiving heeft plaats gehad in de richting van de bedrijfsgroepen met 40 - 70 % grasland. In 1939 was het aantal bedrijven met 70 % en meer grasland nog 75 % van het totaal aantal bedrijven met 40 % en meer grasland, terwijl dit percentage in 1947 nog slechts 57 % van bovengenoemd totaal bedroeg. Voorts blijken er in 1947 nog 23 zuivere graslandbedrijven te zijn tegenover 51 in 1939. Stonden ons cijfers uit 1934 ter beschikking, dan zou ongetwijfeld blijken, dat het aantal zuivere - en overwegend graslandbedrijven in dat jaar nog veel groter was.

In vergelijking met het jaar 1939 is voor 1947 opvallend: de sterke toename van het aantal bedrijven met 50 - 70 % grasland en de zeer sterke achteruitgang van de zuivere graslandbedrijven, terwijl ook de bedrijven met 90 - 100 % grasland in aantal zijn teruggelopen.

Het grondgebruik.

De tabellen 4a en 5a geven een overzicht van het grondgebruik in de jaren 1939 en 1947.

Wat de hoofdvormen van grondgebruik betreft, blijken alleen bouwland en grasland van betekenis te zijn, de oppervlakte aan bloembollen en groente en fruit is te verwaarlozen.

Letten wij nu op de bedrijfsgroepen met meer dan 40 % grasland, omdat deze bedrijven vooral voor de schapehouderij van belang zijn, dan zien wij in de periode 1939 - 1947 grote verschuivingen tussen de verschillende bedrijfs-groepen. In 1939 bedroeg de oppervlakte bouwland en grasland in de bedrijfs-groepen met 40 - 70 % grasland resp.: 789 ha en 1090 ha; in het jaar 1947 waren deze cijfers 1295 ha en 1607 ha.

De oppervlakte grasland op de zuivere graslandbedrijven liep in de periode 1939 - 1947 terug van 998 ha tot 355 ha en op de bedrijven met 90 - 100 % grasland van 907 ha tot 734 ha.

De bedrijven op Texel gaan dus zeer sterk in de richting van meer bouwland.

Bij de verdeling van de akkerbouwgewassen over het bouwland, ziet men dat in 1939 ruim 70 % door granen is bezet, waarbij vooral haver, gerst en tarwe van belang zijn; voorts zijn nog van belang de peulvruchten en de voederbieten.

Uit tabel 5a blijkt, dat in 1947 het percentage van de granen en vooral van de peulvruchten aanzienlijk is gedaald, terwijl het aandeel van de voederbieten belangrijker is geworden; voorts tonen de percentages aan, dat op de gemengde schapenbedrijven de aardappelen, klaver en kunstweiden aanzienlijk in betekenis zijn toegenomen. Speciaal voor de bedrijfstypen met 40 - 70 % grasland geldt, dat ook absoluut de oppervlakten van bovengenoemde gewassen aanzienlijk zijn toegenomen.

Aan de verbouw van groenvoedergewassen wordt op de gemengde schapenbedrijven nog weinig aandacht besteed. Wij denken hier bijv. aan de zachte lupine, een gewas waarmee in het Zuiden van het land zeer goede resultaten worden bereikt. Het gewas komt in aanmerking voor droge zandgronden; het kan ingekuuld worden, maar ook groen vervoerd en als hooi levert het een uitstekend voer. Ook stoppelknollen worden op Texel praktisch niet verbouwd; deze zijn op Texel nog niet ingeburgerd. Vele boeren vinden het nogal bewerkelijk.

De veestapel.

De tabellen 4b en 5b geven een overzicht van de veestapel in de onderscheiden bedrijfsgroepen in de jaren 1939 en 1947.

Allereerst tonen deze cijfers nog eens duidelijk aan hoe onbelangrijk het varken is op alle Texelse bedrijven, terwijl ook de betekenis van de kippen aanzienlijk geringer is dan die op de gemengde zandbedrijven in het Oosten van het land.

In dit rapport zullen deze dieren verder onbesproken blijven, om de aandacht vooral te concentreren op de koe en het schaap en de verhouding tussen deze twee voor Texel zo belangrijke veesoorten.

Voorts blijkt uit deze tabellen duidelijk, dat de melkkoeien en fokkoeien in de bedrijfsgroepen met 0 - 30 % grasland niet van veel betekenis zijn (zie hiervoor aantallen per 100 ha cultuurgrond en per bedrijf), en dat de bedrijfsgroep met 30 - 40 % grasland een overgang vormt. Alleen de bedrijfsgroepen met 40 t/m 100 % grasland zullen daarom in details besproken worden. Aantallen.

In de onderstaande tabel volgen eerst enkele samenvattende cijfers over de absolute aantallen melkkoeien en fokkoeien voor alle bedrijfsgroepen met meer dan 40 % grasland en voor drie deelgroepen.

Ook de percentages, welke de deelgroepen uitmaken van het totaal zijn vermeld.

Bedrijfsgroepen ingedeeld naar percentage grasland.	1939				1947			
	Melkkoeien		Fokkoeien		Melkkoeien		Fokkoeien	
	Aantal	in % van totaal	Aantal	in % v. totaal	Aantal	in % v. totaal	Aantal	in % v. totaal
40 - 70	406	26,--	5288	18,3	715	44,5	6178	32,8
70 - 90	670	42,9	11408	39,4	603	37,5	7309	38,8
90 t/m 100	484	31,1	12229	42,3	290	18,-	5374	28,4
Totaal	1560	100	28925	100	1608	100	18851	100

Uit deze cijfers ziet men in de periode 1939 - 1947 de grote afnemng van het aantal melkkoeien in de bedrijfsgroepen 90 t/m 100 % grasland en de nog grotere toename van het aantal melkkoeien in de bedrijfsgroepen 40 - 70 % grasland, zodat in totaal het aantal melkkoeien nog is toegenomen. Het aantal fokkoeien is in totaal zeer sterk afgenomen en volgens bovenstaande cijfers alleen in de bedrijfsgroepen met meer dan 70 % grasland, de bedrijfsgroepen met 40 - 70 % grasland geven zelfs nog een toename te zien.

In de kolom met de percentages komen deze verschuivingen tussen de deelgroepen duidelijk tot uiting.

Veebezetting.

Na deze cijfers over aantallen enkele opmerkingen over de veebezetting per eenheid grasland.

Tabel 4b laat zien, dat in de bedrijfsgroepen met meer dan 40 % grasland, de melkveebezetting per 100 ha grasland met toenemend grasland-percentage daalt van 40,1 tot 19,5; de zuivere graslandbedrijven geven hierbij een geweldige sprong naar beneden te zien, veroorzaakt door het voorkomen van ottelijke zuivere schapenbedrijven en bedrijven met 1 of 2 melkkoeien. De gemiddelde melkvee-bezetting bedroeg in 1939: 31,4. Voor het jaar 1947 waren genoemde cijfers: 46,9 en 21,4 met een gemiddelde van 36,2.

De fokooienbezetting per 100 ha grasland geeft met toenemend grasland-percentage eenstijging te zien van 413 tot 676 met een gemiddelde bezetting van 583.

Voor 1947 waren deze cijfers: 338 en 554 met een gemiddelde van 425. De fokooienbezetting blijkt in alle bedrijfsgroepen aanzienlijk gedaald; de schapen zitten er dus niet zo "dik meer op".

In de eerste kolommen tabel 6 staan de bezetting van melkkoeien en fokooien en de totale veebezetting (per 10 ha grasland) naast elkaar geplaatst.

Allereerst is van belang de kolom betreffende het aantal eenheidsdieren per 10 ha grasland. Deze kolom heeft alleen betrekking op melkkoeien en fokooien; bij de omrekening tot fokooien is 1 melkkoe gelijk gesteld met 7 fokooien.

Uit deze tabel blijkt, dat in 1939 het gemiddeld aantal eenheidsdieren per 10 ha grasland voor alle bedrijfsgroepen 80,3 was, terwijl deze bezetting in 1947 gedaald was tot 67,8.

De huidige veebezetting is dus aanzienlijk beneden de vooroorlogse. Verder blijkt, dat in 1939 de bedrijfsgroepen met een lager percentage grasland een aanmerkelijk lichtere veebezetting hebben dan de overige bedrijfsgroepen, terwijl in 1947 dit verschil niet alleen opgeheven, maar zelfs in het tegendeel is omgeslagen.

Van belang is voorts nog, dat de lichtere veebezetting in 1947 t.o.v. 1939 vooral te wijten is aan de achteruitgang van het aantal fokooien per 10 ha grasland; deze daling vond in alle bedrijfsgroepen plaats. Het aantal melkkoeien per 10 ha grasland nam zelfs in genoemde periode nog toe; deze toename vond alleen plaats in de bedrijfsgroepen van 40 - 80 % grasland. Hieronder volgen nog enige samenvattende cijfers over deze veebezettingen.

Bedrijfsgroepen ingedeeld naar percentage grasland.	1939			1947		
	Melk-koeien	Fok-oeien	Eenheids-dieren	Melk-koelen	Fok-oeien	Eenheids-dieren
	per 10 ha grasland.					
40 t/m 100	3,14	58,3	80,3	3,62	42,5	67,8
40 - 80	3,69	51,5	77,3	4,38	38,6	69,3
80 t/m 100	2,78	62,8	82,3	2,80	46,6	66,2

In tabel 6 worden ook nog per bedrijfsgroep en in totaal de aantallen bedrijven gegeven bij een uiteenlopende bezetting van melkkoeien, fokooien en eenheidsdieren per 10 ha grasland.

Het blijkt, dat in iedere bedrijfsgroep de bezetting met melkkoeien en fokooien ver uiteenloopt, zowel de bedrijven met een lager percentage grasland als die met een hoger vertonen ongeveer dezelfde grote schommelingen.

Dit wijst er op, dat in Texel nog een grote vooruitgang mogelijk is. De reeds eerder gesignaleerde verschuiving, in de periode 1939 - 1947, van fokooien naar melkkoeien komt in deze tabel tot uiting in het groter aantal bedrijven met een dichtere melkveebezetting en een lichtere fokooien-bezetting.

Voor de achteruitgang van het aantal bedrijven met een dichte fokooien-bezetting is opvallend; in 1939 waren er 36 bedrijven met een bezetting van meer dan 80 fokooien per 10 ha grasland en 88 bedrijven met een bezetting van 60 - 80 fokooien; voor 1947 waren deze cijfers 5 en 38.

De totale veebezetting, dus het aantal eenheidsdieren per 10 ha grasland vertoont dezelfde grote spreiding. Deze cijfers geven nog eens een instructief overzicht van de daling van de totale veebezetting per eenheid grasland, vooral op de bedrijven met een hoog percentage grasland.

Verhouding: Fokkoeien - melkkoeien.

Tabel 7 geeft een overzicht van de aantallen bedrijven met uiteenlopend aantal melkkoeien en fokkoeien per bedrijfsgroep.

In 1939 waren op Texel nog 18 bedrijven zonder melkkoeien, dus met alleen schapen, en 47 bedrijven met 1 of 2 melkkoeien, dus bijna zuivere schapen-bedrijven.

In 1947 waren deze cijfers 13 en 35.

Het aantal bedrijven met alleen schapen en overwegend schapen is in 1947 nog wel van betekenis, maar toch t.o.v. 1939 aanzienlijk gedaald.

De bedrijven met 5 t/m 10 melkkoeien zijn in de periode 1939-1947 gestegen van 127 tot 148.

Het belangrijker worden van het rundvee blijkt ook nog uit de volgende cijfers:

In 1939 waren er 13 bedrijven zonder fokkoeien, dus met alleen rundvee, en 8 bedrijven met 1 - 20 fokkoeien; in 1947 waren deze cijfers 23 en 19.

De bedrijven met meer dan 100 fokkoeien zijn in de periode 1939 - 1947 gedaald van 116 tot 58.

Zeer instructief is ook het overzicht betreffende het aantal fokkoeien per melkkoe. Deze verhouding is van groot belang voor de gunstige resultaten bij een gemengde beweiding van melkkoeien en schapen.

Valen zijn van mening, dat voor het bereiken van deze gunstige beweidingresultaten een verhouding van 3 à 4 fokkoeien per melkkoe voldoende is. Men hoeft bij deze verhouding ook niet bang te zijn, dat de "fokkern" op Texel onvoldoende zal worden. Want nemen wij aan, dat het aantal melkkoeien op Texel in de eerstvolgende jaren zal stijgen tot 3000, dan blijven er op Texel nog altijd een 9000 à 12000 fokkoeien over.

In 1947 waren op Texel 20335 fokkoeien. Om het meeste profijt te trekken van de schapen met hun "gouden bekjes", kan dus de schapenstapel op Texel nog ongeveer gehalveerd worden.

De cijfers tonen aan, dat in 1939 het aantal fokkoeien per melkkoe in de verschillende bedrijfsgroepen uitoentloep van 10,3 tot 34,6 met een gemiddelde van 18,5; voor 1947 waren deze aantallen 7,2 en 25,9 met een gemiddelde van 11,1. Het jaar 1947 geeft een enorme vooruitgang te zien op de weg die Texel is ingeslagen, maar is nog op een aanzienlijk afstand van het eindpunt: 3 à 4 fokkoeien per melkkoe.

Beziet men de cijfers wat gedetailleerder dan blijkt, dat er in 1939 slechts 5 bedrijven waren met minder dan 4 fokkoeien per melkkoe en 20 bedrijven met 4 - 7 fokkoeien per melkkoe; in 1947 waren deze 24 en 38.

Voorts waren er in 1939 nog 112 bedrijven met meer dan 20 fokkoeien per melkkoe en in 1947 nog slechts 52.

Uit tabel 7 blijkt, dat deze afneming voornamelijk plaats vond in de bedrijven met een hoog percentage grasland, terwijl de toeneming van het aantal bedrijven met weinig fokkoeien per melkkoe vooral in de bedrijfsgroepen met een laag percentage grasland plaats vond.

Het gaat dus in de goede richting, maar er waren in 1947 toch nog 176 bedrijven met meer dan 7 fokkoeien per melkkoe. Er is dus nog wel het een en ander te bereiken op Texel.

In tabel 8 zijn de bedrijven gegroepeerd naar aantal fokkoeien per melkkoe en percentage grasland. In deze groepen werd berekend het aantal melkkoeien, fokkoeien en eenheidsdieren per 10 ha grasland; groepen met minder dan 5 bedrijven zijn niet in de tabel opgenomen.

Deze tabel geeft vooral een instructief beeld van de hoogte der bezetting aan melkkoeien en fokkoeien in de onderscheiden groepen.

In de groep van 2 - 5 fokkoeien per melkkoe - volgens de meest vooruitstrevende boeren de meest gewenste verhouding - blijkt het aantal melkkoeien per 10 ha grasland 6 - 8 te bedragen en de fokkoeien-bezetting 20 - 30.

In de groep 10 - 15 fokkoeien per melkkoe blijken deze cijfers 4 - 5 en 45 - 55 te zijn.

De cijfers betreffende het aantal eenheidsdieren per 10 ha grasland geven zeker niet de indruk, dat bij veel fokkoeien per melkkoe de hoogste totale veebezetting voorkomt; vooral de bedrijven met 30 en meer fokkoeien per melkkoe geven in de meeste groepen een lage veebezetting te zien.

Zeer instructief zijn tenslotte nog de cijfers in onderstaande tabel. De bedrijven zijn gegroepeerd naar het aantal melkkoeien per 10 ha grasland (zie tabel 6).

In ieder der groepen is het totaal aantal melkkoeien en fokkoeien berekend en de totale oppervlakte grasland om zodoende de totale veebezetting - waarbij

1 melkkoe weer gelijk is gesteld aan 7 fokooien - per 10 ha grasland te vinden.

Groepering		Melkkoeien per 10 ha grasland					
		2 - 3	3 - 4	4 - 5	5 - 6	6 - 7	>7
Aantal bedrijven per groep	1939	51	39	47	37	17	20
	1947	37	49	39	34	21	39
Fokooien per 10 ha grasland	1939	61,9	56,9	53,-	49,8	43,2	33,5
	1947	43,8	45,7	45,4	37,6	30,2	28,4
Eenhedsdieren per 10 ha grasland	1939	78,8	81,-	83,-	86,8	88,4	94,1
	1947	61,8	69,3	76,-	74,5	74,8	89,5

De totale veebezetting (waarbij 1 melkkoe op 7 fokooien is gesteld) neemt met toenemende melkveebezetting, aanzienlijk toe. Tevens zien wij uit deze tabel, welke fokooienbezetting bij ieder der onderscheiden groepen behoort.

De belangrijkste conclusies uit hoofdstuk III zijn de volgende:

1. Uit de aantallen bedrijven in iedere bedrijfsgroep (ingedeeld naar percentage grasland van totaal cultuurgrond) kan men concluderen, dat op de Texelse bedrijven iedere verhouding bouwland-grasland voorkomt. Dit is zeer bijzonder, geen enkel landbouwgebied in Nederland geeft deze scala van verhoudingen te zien.
2. De ontwikkeling van het grondgebruik op de gemengde schapenbedrijven op Texel gaat in de richting van minder grasland en meer bouwland. In de periode 1939 - 1947 is het aantal bedrijven met 50 - 70 % grasland gestegen van 52 tot 85, terwijl het aantal bedrijven met 90% en meer grasland daalde van 102 tot 65.
3. Ondanks deze gunstige ontwikkeling bedroeg toch in 1947 het aantal zuivere graslandbedrijven nog 22 en het aantal bedrijven met 90 - 100 % grasland 43.
4. Wat betreft de akkerbouwgewassen is in de periode 1939 - 1947 het aandeel van de voederbieten belangrijker geworden, terwijl ook de aardappelen, klaver en kunstweiden aanzienlijk in betekenis zijn toegenomen.
5. Hiernaast moet onmiddellijk geconstateerd worden, dat aan de verbouw van groenvoedergewassen nog te weinig aandacht wordt besteed. Stoppelgewassen bijv. komen op Texel praktisch niet voor.
6. Uit de cijfers aangaande de veestapel blijkt, dat de kippen en vooral de varkens van weinig betekenis zijn. Het zijn vooral de schapen en het rundvee, die de kern vormen, waarop de Texelse landbouw (excl. Eyerlandse polder en Prins-Hendrikpolder) drijft.
7. In de periode 1939 - 1947 nam het aantal melkkoeien in de bedrijfsgroepen 90 t/m 100 % grasland sterk af, daarentegen in de bedrijfsgroepen met 40 - 70 % grasland zeer sterk toe, zodat het totale aantal in de bedrijfsgroepen met 40 % en meer grasland nog iets steeg, nl. van 1560 tot 1608. Het aantal fokooien daalde in de bedrijfsgroepen 70 t/m 100 % grasland zeer sterk en nam in de bedrijfsgroepen 40 - 70 % grasland iets toe; het totaal aantal fokooien in genoemde bedrijfsgroepen daalde van 28925 tot 18861.
8. De gemiddelde melkveebezetting per 10 ha grasland in de bedrijfsgroepen met 40 t/m 100 % grasland steeg in de periode 1939 - 1947 van 3,14 tot 3,62, terwijl de fokooienbezetting daalde van 58,3 tot 42,5. Hierdoor daalde de totale veebezetting (fokooien + melkkoeien omgerekend op fokooien) van 80,3 op 67,8. De stijging van de melkveebezetting vond vooral plaats in de bedrijfsgroepen met 40 - 80 % grasland, terwijl de daling van de fokooienbezetting over alle bedrijfsgroepen plaats vond.
9. De melkveebezetting en de fokooienbezetting vertoont in alle bedrijfsgroepen zeer grote schommelingen. Dit wijst er op, dat in Texel nog grote vooruitgang mogelijk is.
10. In de periode 1939 - 1947 daalde het aantal zuivere schapenbedrijven en bedrijven met 1 melkkoe van 43 tot 27 en het aantal bedrijven met geen of weinig fokooien steeg van 60 tot 115 (zie tabel 7); deze cijfers wijzen er op, dat de Texelse bedrijven gaan in de richting van meer melkkoeien en minder fokooien.

11. Het aantal fokkoeien per melkkoe neemt met toenemend grasland-percentage toe. In 1939 varieerde dit aantal in de verschillende bedrijfspgroepen van 10,3 tot 34,6 met een gemiddelde van 18,5 ; in 1947 van 7,2 tot 25,9 met een gemiddelde van 11,1.

De ontwikkeling gaat dus zeer sterk in de richting van minder fokkoeien per melkkoe. De cijfers betreffende de aantallen bedrijven, gegroepeerd naar verschillende fokkoeien - melkvee verhouding, tonen dit duidelijk aan (zie tabel 7).

12. Toch bedroeg het aantal zuivere schapenbedrijven in 1947 nog 13 en het aantal schapenbedrijven met 1 of 2 melkkoeien 35.

Het aantal bedrijven met meer dan 7 fokkoeien per melkkoe bedroeg in 1947 nog 176 en met meer dan 15 : 90.

13. Bij een groepering der bedrijven naar het aantal melkkoeien per 10 ha grasland blijken de bedrijven met de hoogste melkveebezetting ook de hoogste totale veebezetting (dus inclusief fokkoeien) te hebben.

In 1939 liep deze totale veebezetting voor de bedrijven met 2-3 melkkoeien en de bedrijven met meer dan 7 melkkoeien per 10 ha grasland uiteen van 78,8 tot 94,1; de fokkoeienbezetting was voor de eerste groep van bedrijven 61,9, voor de laatste 33,5.

In 1947 liep de totale veebezetting uiteen van 61,8 tot 89,5 en de fokkoeienbezetting van 43,8 tot 28,4.

DE ECONOMISCHE ZIJDE VAN DE SCHAPENHOUDERIJ.

A. De economische toestand en ontwikkeling in de loop der jaren.

Het Texelse schapenbedrijf leverde tot omstreeks 1880 als voornaamste product wol, terwijl het vlees en de schapenkaas van minder betekenis waren. Na de opkomst van de schapenhouderij in Australië, Nieuw-Zeeland en Z. Amerika, waar zeer grote kudden schapen in extensieve vorm worden gehouden, trad er een sterke daling van de wolprijzen in.

Evenals Engeland dat gedaan had, trachtte men toen ook in ons land om te schakelen van een wol-vleesschaap naar een vlees-wolschaap. Deze omschakeling slaagde foktechnisch gezien uitstekend, doch dit betekende geenszins, dat hiermede ook finantiëel het schapenbedrijf blijvend geholpen was.

De bedrijfsvoering op een Texels schapenbedrijf is er op gericht, om de lammeren op een leeftijd van 6 à 8 weken naar het vaste land te verkopen. Alle lammeren, met uitzondering van de voor eigen bedrijf noodzakelijke aanfok en een klein aantal stamboeklammeren, die ook op latere leeftijd nog verhandeld worden, verkoopt men voordat de droge zomermaanden aanbreeken. Het vetweiden van de lammeren geschiedt op de zwaardere gronden van het vasteland. Tot 1926 werden deze vetgeweid lammeren op $1\frac{1}{2}$ jarige leeftijd geslacht en vers naar Engeland verkocht. In genoemd jaar verbood Engeland wegens mond- en klauwzeer-gevaar deze vleesimport, zodat in dat jaar een aanzienlijke daling van de schapenvleesprijzen optrad. Vanaf 1926 zien wij dan ook, met uitzondering van enkele jaren, lage lammerenprijzen met tot gevolg slechte bedrijfsresultaten voor de schapenbedrijven.

In verband met de moeilijkheden van de export naar Engeland ging men zich omstreeks 1928 meer toeleggen op de Franse markt. Hiervoor nam men 9 maanden oude lammeren, die geslacht, vooral naar Parijs werden verkocht. Hiervoor leende zich het Texelse lam echter minder goed. De lammeren in Noord-Holland en Friesland worden + 2 maanden eerder geboren, zodat deze wel aan het einde van de weideperiode vet zijn, maar het Texelse lam bij voorkeur op $1\frac{1}{2}$ jarige leeftijd vetgeweid verkocht moet worden. De spoedig door Frankrijk ingestelde contingenteringen vormden een ernstige belemmering voor de export van schapenvlees, waarvoor ook de Belgische markt geen afdoende oplossing bleek op te leveren.

In toenemende mate ging men tevens in deze jaren propaganda voor het Texelse schaaap in het buitenland maken. Op deze wijze slaagde men er dan ook in, om naar verschillende landen een aantal fokschapen te exporteren.

Ondanks al deze pogingen moet geconstateerd worden, dat de schapenhouderij vanaf 1926, met uitzondering van enkele jaren, zoals 1931 en 1937, tot 1940 niet lonend is geweest.

Verschillende keren heeft de overheid in deze moeilijke jaren moeten ingrijpen om de schapenhouderij voort te helpen. Dit is zowel geschied door het uit de markt nemen van een groot aantal lammeren (in 1939 en 1940), als door een speciale steunregeling voor de Texelse schapenbedrijven, (in 1936 en 1939) waarbij een toeslag per fokooi werd verleend.

Gedurende de oorlogsjaren 1942 t/m 1945 waren de bedrijfsresultaten door de sterk gestegen prijzen buitengewoon goed, maar vanaf 1946 zijn, door de aanzienlijke daling van de lammerenprijzen, de Texelse schapenbedrijven weer verliesgevend geworden.

In verband hiermede, en in aanmerking nemende, dat de winsten van de oorlogsjaren door fiscale maatregelen grotendeels weer afgeroomd worden, zonder dat rekening wordt gehouden met de moeilijke voorafgaande jaren, hebben de Texelse landbouworganisaties voor de jaren 1946 en 1947 bij de regering weer om een steunuitkering gevraagd.

B. Overzicht van kosten en opbrengsten van enkele Texelse bedrijven.

Gedurende het boekjaar Mei 1947 tot Mei 1948 werd op een zestal Texelse bedrijven, onder leiding van het Hoofd van de Lagere Landbouwschool, het noodzakelijke cijfermateriaal verzameld voor het opstellen van een rentabiliteitsberekening van de schapenhouderij. Van deze groep bedrijven vertegenwoordigen 3 stuks het eenzijdige schapenbedrijf, terwijl op de andere 3 bedrijven naast schapen ook een behoorlijk aantal melkkoeien aanwezig zijn.

Het is te betreuren, dat niet meer deelnemers gevonden konden worden, daar hierdoor de basis maar smal blijft. Toch geeft het verzamelde materiaal wel voldoende uitgangsbasis voor het vaststellen van enkele belangrijke conclusies over de economie van het schapenhouden.

1) Verschillende gegevens zijn ontleend aan de Jaarverslagen van het Rijksveeteeltconsulentschap voor Noord-Holland van Ir de Vries.

Zoals in het voorafgaande gedeelte reeds werd medegedeeld, vormt de verkoop van de lammeren de belangrijkste opbrengst van een schapenbedrijf. De opbrengsten aan wol en lammeren en per schaap kunnen op de volgende eenvoudige wijze voorgesteld worden:

Wolproductie per schaap: 4 kg à f. 2,- = f. 8,-

Lammerenproductie gemiddeld + 1,5 lam per ooi: à f. 28,- = f. 42,-

Om deze reden is in het hierna volgende overzicht dan ook de kostprijs van het hoofdproduct, de lammeren, berekend, terwijl de opbrengst in de vorm van wol, verkoop oude wolken en aangroei lammeren op de kosten in mindering zijn gebracht. Zodra dan ook de wolprijs verandert, treedt er eveneens automatisch een verandering in de berekende kostprijs van een lam op. In het hierna volgende overzicht worden de kosten en opbrengsten per lamschaap, zoals deze uit de verzamelde gegevens berekend zijn, weergegeven. Op de gemengde bedrijven is de rundveehouderij, eventueel ook het bouwland, zo goed mogelijk van de schapenhouderij gescheiden. Daar uiteindelijk een gemengd bedrijf een organisch geheel vormt, is deze scheiding niet tot op de laatste procent nauwkeurig door te voeren. Zo zij er bijv. op gewezen, dat een belangrijk voordeel van het houden van schapen naast koeien nl. de gunstige invloed, die hiervan uitgaat op de melkproductie der koeien, in de hierna volgende berekening van de kostprijs van een lam niet is ingecalculleerd. Deze combinatie zal echter terdage zijn invloed doen gelden op de resultaten van het bedrijf in zijn geheel.

Omtrent de gegevens van de hierna volgende staat A valt het volgende op te merken:

In de eerste plaats dient er opgewezen te worden, dat de zomer van 1947 ook voor Texel abnormaal droog is geweest. Dit neemt niet weg, dat de invloed van de droogte op het ene bedrijf veel sterker is geweest dan op het andere bedrijf. Mede doordat bedrijf No 4 weinig last van de droogte heeft gehad, komt het aanzienlijk gunstiger uit.

De splitsing van de graslandkosten tussen rundvee en schapen geschiedde met behulp van de norm, dat 1 melkkoe gelijk te stellen is met 6 lamschapon. De overige kosten, zoals arbeidsloon en veevoer berusten op de notities van de deelnemende bedrijven. De arbeid van eigen gezinsleden werd gewaardeerd tegen het officiële uurloon van 70 cent per uur, terwijl 17,5 % soc. lasten in rekening zijn gebracht. De berekende kostprijs is dus de zg. kale kostprijs, daar in de kosten geen ondernemerswinst is opgenomen. De gedurende het boekjaar 1947/48 gemaakte kosten zijn op alle bedrijven gedeeld door het aantal op 1 Februari 1948 aanwezige lamschaponen. De onderaan de tabel vermelde opbrengstprijzen per lam is gebaseerd op het gemiddeld ontvangen bedrag voor de verkochte lammeren in voorjaar 1948.

Uit de gegevens blijkt, dat de kostprijs van een lam op een eenzijdig schapenbedrijf veel hoger komt te liggen dan op een gemengd bedrijf. Zoals reeds medegedeeld werd, is in feite het verschil in kostprijs nog groter, tengevolge van de gunstige invloed, die de schapen op de zode van het grasland hebben.

De belangrijkste uitgaven worden voor het aangekochte veevoeder gemaakt. Er bestaat echter van bedrijf tot bedrijf zéér veel verschil in uitgaven per lamschaap. Dit wijst er op, dat men door een doelmatige voederwinning van eigen bedrijf terdage op de voederuitgaven kan bezuinigen. Door naast schapen koeien te houden, wordt het mogelijk om de schapen gedurende de winterperiode ruimer te weiden. Hierdoor kan men de bijvoeding gedurende de winterperiode verminderen.

Teneinde na te gaan, of het verschil in bedrijfstype ook duidelijke verschillen in bedrijfresultaten te zien geeft, zijn ook enige aanvullende gegevens over de uitkomsten van de bedrijven in hun geheel verzameld. Het zijn zgn. fiscale bedrijfsresultaten, die met behulp van boekhoudbureaux en een particuliere accountant, door ons volgens een uniform systeem verwerkt zijn. De gegevens hebben betrekking op het boekjaar 1946/47 of kalenderjaar 1946. De verschillende bedrijven zijn in twee groepen verdeeld. De bedrijven van groep B hebben reeds zoveel grasland gescheurd, dat bouwlandproducten voor de markt geleverd worden, terwijl de bedrijven van groep A weinig bouwland bezitten en géén akkerbouwproducten verkopen. Van de weidebedrijven met uitsluitend schapen konden geen voldoende gegevens verkregen worden, zodat deze groep ontbreekt.

Omtrent de in staat B vermelde resultaten valt het volgende op te merken: Daar het aantal bedrijven per groep maar klein is en het materiaal uit den aard der zaak niet gecontroleerd kon worden, dient men met de nodige voorzichtigheid de absolute bedragen te hanteren.

Bij vergelijking van de gemiddelden van de beide groepen blijkt o.a. het volgende:

De koeien-schape verhouding is voor groep A veel hoger dan die voor groep B. Deze groep B heeft gemiddeld meer bouwland, meer melkkoeien en minder schape dan groep A.

Uit de bedrijfsresultaten spreekt duidelijk de tendenz, dat ^{gemiddeld} de bedrijven van groep B betere financiële resultaten vertonen dan die van groep A. Het verschil in bedrijfsoverschot tussen deze twee groepen bedraagt ongeveer f. 142,- per ha cultuurgrond. Op een bedrijf van gemiddeld 20 ha betekent dit een verschil in bedrijfsinkomen van + f. 2750,-

Conclusies:

Op grond van het voorafgaande kunnen de volgende conclusies opgesteld worden:

1. Met uitzondering van enkele jaren w.o. de laatste 4 oorlogsjaren, is de schapehouderij op Texel vanaf 1926 niet voldoende lonend geweest.
2. De kostprijs van de lammeren loopt op de verschillende bedrijfstypen sterk uiteen. Indien naast schape ook koeien worden gehouden, zal dit een gunstige invloed op de kostprijs van de lammeren hebben. Ook door middel van eigen bouwlandproducten is het mogelijk om de krachtvoederuitgaven te drukken.
3. De resultaten van een aantal zgn. fiscale boekhoudingen wijzen er op, dat de financiële uitkomsten op de gemengde bedrijven, waar men zoveel bouwland heeft, dat akkerbouwproducten voor de markt geleverd worden en men tevens gemiddeld een lagere melkkoeien - schape verhouding aantreft, gunstiger zijn dan op die bedrijven, waar men weinig bouwland en veel schape met minder melkkoeien vindt.

Staat A
Boekjaar Mei 1947 - Mei 1948.

OVERZICHT VAN DE KOSTEN EN DE OPBRENGSTEN PER LAMSCHAAP VAN DE OP 1/2 1948
AANWEZIGE LAMSCHAPEN.

Omschrijving/ Bedr. No.	Eenzijdige schapenbedrijven				Gemengde schapenbedrijven			
	1	3	2	Gem.	4	5	8	Gem.
1. Loon	13,35	29,98	34,86	26,06	11,49	19,35	26,56	19,12
2. Soc.lasten 17,5 %	2,34	5,25	6,10	4,56	2,01	3,39	4,65	3,35
3. Veevoer (aangekocht)	30,17	30,30	9,93	23,47	7,50	27,43	19,48	18,14
4. Veevoer (v.eigen bouwl.)	-	-	12,61	4,20	-	3,03	12,02	5,02
5. Ziektebestrijding	0,41	0,21	1,03	0,55	0,24	1,01	0,86	0,70
6. Verzekering	0,15	0,04	0,05	0,08	0,16	0,30	0,04	0,17
7. Afleveringskosten	0,06	0,06	-	0,04	-	0,23	0,48	0,24
8. Omzetbelasting	0,57	0,52	0,84	0,64	0,57	0,46	0,60	0,54
9. Scheren	0,29	0,64	0,95	0,63	0,62	-	-	0,21
10. Div. algemene kosten	1,69	1,20	0,55	1,15	0,32	0,88	1,62	0,94
11. Diensten van derden	-	0,44	0,43	0,29	-	-	0,26	0,09
12. Onderh.geb.voor rekening pachter	0,43	0,53	1,38	0,78	0,86	0,50	0,37	0,58
13. Pacht	11,04	14,29	22,55	15,96	7,78	10,11	8,62	8,84
14. Kunstmest	5,06	5,01	5,03	5,03	3,43	2,58	1,51	2,51
15. Directe kosten paarden	0,55	1,51	1,58	1,22	0,50	1,90	2,93	1,77
16. Rente levende inventaris	2,34	2,51	3,64	2,83	2,33	2,66	2,67	2,55
17. Rente werktuigen	0,23	0,41	0,71	0,45	0,28	0,22	0,36	0,29
18. Afschrijving werktuigen	0,62	1,56	2,60	1,59	0,79	0,89	1,46	1,05
19. Onderh.werktuigen en aan- schaf klein gereedschap	0,54	1,02	0,12	0,56	1,34	0,92	2,28	1,51
20. Omzet en aanwas schapen- stapel (excl.verkoop lam- meren)	-	-	-	-	1,81	-	-	0,60
Bruto kosten	69,84	95,48	104,96	90,09	42,03	75,86	86,77	68,22
Af:Opbrengst bijproducten								
21.Omzet en aanwas schapen- stapel (excl. verkoop lammeren)	2,98	0,87	10,83	4,89	-	8,73	9,63	6,12
22. Wol	9,57	11,26	17,78	12,87	8,73	10,67	11,39	10,26
23. Boter	1,89	0,62	6,34	2,95	4,19	1,82	3,17	3,06
24. Kaas	0,65	-	-	0,22	-	-	0,30	0,10
25. Ondermelk	0,55	-	-	0,18	-	-	1,59	0,53
26. Opbrengst paarden (direct en indirect)	-	-	2,67	0,89	0,42	2,31	5,10	2,61
27. Weidehooi	-	-	-	-	7,38	0,45	-	2,61
Af:Tot.opbr.bijproducten	15,64	12,75	37,62	22,--	20,72	23,98	31,18	25,29
28. Netto kosten	54,20	82,73	67,34	68,09	21,31	51,88	55,59	42,93
29. Aantal lammeren	1,17	1,31	1,27	1,25	1,39	1,42	1,46	1,42
30. Kostprijs per lam	46,32	63,15	53,02	54,47	15,33	36,54	38,07	30,23
31. Opbrengstprijs per lam	27,70	27,58	26,50	27,26	29,50	28,11	30,--	29,30
32. Verlies/Winst	% 18,62	% 35,57	% 26,52	% 27,21	14,17	% 8,43	% 8,07	% 0,93

% = verlies.

L.B.I.

STAAT B.

FISCALE BEDRIJFSRESULTATEN.

	Groep A	Groep B
<u>Algemene bedrijfsgegevens:</u>		
a. Aantal bedrijven	5	11
b. Gemiddeld aantal ha cultuurgrond	21,4	20,3
c. " " ha bouwland	2	7,4
d. " " ha weiland + kunstweide	19,4	12,9
e. Gemiddeld aantal werkpaarden per bedrijf	1,3	1,5
f. " " melkkoepien per bedrijf	3,6	6
g. " " schapen per bedrijf	91,5	63
<u>Kosten gemiddeld per ha cultuurgrond.</u>		
1. Loon + soc. lasten vreemd personeel	f. 18,47	f. 58,88
2. Werk door derden	1,12	28,22
3. Handenarbeid gezinsleden	167,60	156,69
4. Veevoeder, meststoffen, zaaizaad	150,15	169,38
5. Onderhoud; aanschaf klein materiaal	14,92	25,18
6. Afschrijving + rente geïnvesteerd kapitaal dode inventaris	14,38	20,80
7. Rente geïnvesteerd kapitaal levende have + gewassen	11,10	11,56
8. Overige kosten	54,44	45,62
9. Pachtwaarde	56,82	75,71
10. Totale bedrijfskosten	489,-	592,04
<u>Opbrengsten gemiddeld per ha cultuurgrond.</u>		
11. Paarden	10,72	4,61
12. Rundvee	43,90	52,90
13. Melk	64,20	116,58
14. Varkens	•/. 1,78 ¹⁾	17,19
15. Pluimvee en eieren	2,25	10,20
16. Schapen	227,59	117,42
Sub-totaal Veeeteelt	346,88	318,90
17. Akkerbouwproducten	-	265,06
18. Tuinbouwproducten	-	0,34
19. Overige opbrengsten	14,49	21,87
20. Totaal bruto opbrengst	361,37	606,17
21. <u>Netto overschot per ha cultuurgrond.</u>	•/. 127,63 ¹⁾	14,13
22. Gezinsinkomen per ha cultuurgrond (21 + 3)	39,97	170,82
23. Bedrijfsinkomen per ha cultuurgrond (21 + 3 + 6 + 7)	65,45	203,18
24. Bedrijfsinkomen per bedrijf van 20 ha	f. 1.309,-	f. 4.063,60

1) •/. betekent verlies.

HOOFDSTUK V.

SLOTBESCHOUWING.

We zagen in de voorgaande hoofdstukken, dat sinds 1935 de Texelse landbouw zich wat het grondgebruik betreft ontwikkelt in de richting van meer bouwland en minder grasland en dat bij de veestapel het accent in toenemende mate van schapen op rundvee komt te liggen.

Voor de periode 1939-1947 werd deze verandering in productie richting met vele cijfers in details aangetoond.

Het blijkt dus, dat de meeste boeren op Texel reeds uit eigener beweging van het eenzijdige schapenbedrijf zijn afgestapt, wel inziende, dat bij de huidige economische ontwikkeling het zuivere schapenbedrijf op Texel geen bestaansmogelijkheid meer biedt. Het schaap is nu eenmaal een in alle opzichten weinig eisend dier, geschikt om zeer extensief in grote kudden te worden geweid; alleen op deze wijze kan het schaap nog een bestaan opleveren en gemengd met rundvee.

Maar ook gezien vanuit het standpunt der bedrijfsvoering - zowel technisch als economisch - verdient het nieuwe bedrijfstype met bouwland en rundvee de voorkeur boven het eenzijdige schapenbedrijf. Het gemengde bedrijf, waarbij naast koeien, schapen worden gehouden, levert de voor het bouwland onontbeerlijke stalmest. De gecombineerde bewerking van koeien met schapen heeft een gunstige invloed op de zode en maakt het mogelijk, dat de melkkoeien altijd jong eiwitrijk gras ter beschikking staat; de melkproductie op Texel is dan ook hoog. De bouwlandproducten en de omstandigheid, dat gedurende de stalperiode de schapen al het weiland tot hun beschikking hebben, leiden tot een aanzienlijk lagere kostprijs der lammeren. (zie hoofdstuk III en IV).

Wat zijn nu de bezwaren bij deze ontwikkelingsrichting van de landbouw op Texel? De volgende bezwaren worden meestal naar voren gebracht:

1. Voorziening met werktuigen voor het bouwland.
2. De geringe regenval op Texel speciaal in de zomermaanden.
3. Het verloren gaan van de uitstekende fokkern van het Texelse schaap.
4. Het gebrek aan stalruimte voor het rundvee.
5. Het zoute water.
6. Geldgebrek voor de omzetting van het zuivere schapenbedrijf in een bedrijfstype met bouwland en rundvee.

ad 1. Natuurlijk is het niet rendabel om voor een kleine oppervlakte bouwland alle benodigde werktuigen zelf aan te schaffen. Voor ettelijke boeren is dit onder meer een reden om bij de omzetting van grasland tot bouwland vrij ver te gaan, zelfs tot de helft van de oppervlakte cultuurgrond. Maar ook al wil men met het scheuren niet zo ver gaan, dan nog behoeft de werktuigenvoorziening geen bezwaren op te leveren. Men kan immers door middel van een werktuigencombinatie of -coöperatie op een goedkope wijze van de nodige werktuigen gebruik maken. De ene thans reeds functionerende werktuigencombinatie, levert hiervoor het bewijs.

ad 2. De droogte op het eiland is geen argument tegen het scheuren van grasland. Integendeel. Het is bekend, dat grasland veel meer water nodig heeft dan akkerbouwgewassen. Een bijzonder voordeel voor Texel is nog, dat de meeste akkerbouwgewassen juist in de zomermaanden heel weinig vocht behoeven. Voor de droogste gronden, waarop ook het stuifgevaar het grootst is, zal zoete lupine zeer op zijn plaats zijn, terwijl ook de wisselbouw voor Texel van groot belang is. Op de verbouw van stoppelgewassen werd reeds de aandacht gevestigd.

ad 3. In hoofdstuk III werd, uitgaande van de voor de beweidingstechniek meest gunstige verhouding fokkoeien - melkkoeien, globaal berekend, dat de schapenstapel zonder bezwaar nog gehalveerd kan worden. In hoofdstuk I werd aangetoond, dat een dergelijke vermindering voor de schapenstapel voor het handhaven van de fokkern op Texel generlei bezwaar behoeft op te leveren.

ad 4. Aan de nodige stalruimte voor het rundvee zal bij een verdere uitbreiding van de rundveestapel zeker aandacht besteed moeten worden. Nu is ook dit bezwaar o.i. niet zo ernstig als het zich op het eerste gezicht laat aanzien.

In 1910 waren op Texel 1157 melkkoeien en in 1930 werden 2343 koeien gestald, terwijl in 1947 Texel bijna 2100 melkkoeien telde. Er is dus in de stalruimte wel enige speling en met enige moeite kan ook dikwijls stalruimte gemaakt worden. Voor het bereiken van een rundveestapel van 3000 à 3500 stuks - en hoger zal deze rundveestapel, zelfs bij de meest gunstige ontwikkeling, in de eerste jaren zeker niet worden - kan de nodige stalruimte wel gemaakt worden.

In dit verband is ook nog van belang, dat er op Texel in 1947 120 bedrijven waren met 5-8 melkkoeien en 72 met 8 en meer, terwijl 48 bedrijven 2 melkkoeien of minder hadden en 52 bedrijven 3 en 4. De eerstgenoemde bedrijven is het dus gelukt om zoveel melkkoeien te stallen en waarom zouden nu de laatstgenoemden het niet kunnen. En de uitbreiding van de rundveestapel zal toch in de eerste plaats op deze laatste 100 bedrijven moeten plaatsvinden. Eerst bij verdere uitbreiding van de rundveestapel, dus op de bedrijven waar reeds meerdere melkkoeien gehouden worden, zal het tekort van stalruimte zich doen gelden en de nodige aandacht opeisen.

- ad 5. Men klaagt in Texel over het zoute water. Speciaal voor rundvee is dit bezwaarlijk, schapen nemen nog met brakking water genoeg. Inderdaad vraagt in droge zomers het drenken van het rundvee met zoet water op sommige plaatsen nogal enige moeite en het zou daarom reeds nu gewenst zijn om aan dit vraagstuk aandacht te schenken. Bij een uitbreiding der rundveestapel zal zeer zeker dit vraagstuk nader onderzocht moeten worden.

In beginsel is dit vraagstuk zeker oplosbaar. Texel heeft een grote oppervlakte duinen, waarin aanwezig een zak met zoet water. De jaarlijkse aanvulling van deze zoetwaterzak met ~~noe~~slag is zeker voldoende om de 10.000 bewoners van Texel en de enkele duizenden stuks rundvee van zoet water te voorzien. Thans lopen vanuit de duinen naar het Oosten reeds twee wateringen met zoet water, die voor de in de omgeving liggende bedrijven van grote betekenis zijn.

Waarom zou het niet mogelijk zijn onder langs de duinen een vangslot te maken, waar vandaan bijv. 5 wateringen naar het Oosten lopen ?

De praktische oplossing van dit vraagstuk valt echter buiten het raam van dit rapport. Bij de in uitvoering zijnde ruilverkaveling zal dit vraagstuk zeker nader bezien worden.

- ad 6. Men is op Texel van mening, dat er ettelijke boeren zijn, die niet over de nodige contanten beschikken om het nieuw bedrijfstype te verwerklijken. Ongetwijfeld zullen er enkele boeren zijn, die geholpen moeten worden, maar dit aantal lijkt ons niet groot. In 1947 waren er op Texel 22 100 % graslandbedrijven - waarvan 2 zuivere schapenbedrijven - en 13 zuivere schapenbedrijven; verder 43 bedrijven met 90-100 % grasland en 35 bedrijven met 1 of 2 melkkoeien. Aangezien voor het scheuren van grasland gebruik gemaakt kan worden van de reeds opgerichte en nog op te richten werktuigencombinaties, eist deze bedrijfsverandering geen hoge geldelijke uitgaven; de uitgaven ineens, welke voor enkele boeren bezwaarlijk kunnen zijn, komen dus alleen neer op het kopen van melkkoeien en het eventueel maken van stalruimte. Nu zijn er, zoals reeds opgemerkt, op Texel nog slechts 13 bedrijven, welke geen enkele koe bezitten en enkele bedrijven hiervan zijn er inderdaad slecht aan toe. Dit luttel aantal bedrijven zou dus op de een of andere manier financieel geholpen moeten worden.

Afgezien van een geringe financiële hulp, komt het ons voor, dat het eiland Texel het meest gebaat zal zijn met de geleidelijke uitvoering van de volgende richtlijnen.

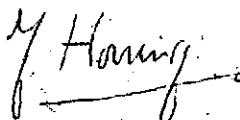
Uit dit rapport is gebleken, dat deze richtlijnen niet het inslaan van een nieuwe weg betekenen, maar slechts het bewust doorzetten van de ontwikkeling der laatste 15 jaar.

1. Voor een efficiënte bedrijfsvoering is het gewenst het aantal fokkoeien geleidelijk te verminderen. Dit geldt in de eerste plaats voor de bedrijven met een groot aantal fokkoeien per melkkoe. Uit tabel 7 blijkt, dat er nog 176 bedrijven zijn met 7 en meer fokkoeien per melkkoe en 90 met 15 en meer. Om van de schapen met hun "gouden bekjes" nog voldoende profijt te trekken voor de beweidingstechniek is een aantal van 3 à 4 fokkoeien per melkkoe voldoende.
Zonder enig bezwaar, ook niet voor de fokkern, kan de huidige schapenstapel van 20335 fokkoeien geleidelijk aan tot de helft teruggebracht worden.
2. Gelijktijdig zal het aantal melkkoeien op Texel moeten worden opgevoerd. Dit geldt in de eerste plaats voor de bedrijven zonder melkkoeien (13), de bedrijven met 1 en 2 melkkoeien (35) en voorts voor de 52 bedrijven met 3 en 4 melkkoeien.
De melkveestapel zal in de eerstvolgende jaren van ruim 2000 tot 3000 à 3500 stuks opgevoerd kunnen worden.
3. Op vele bedrijven is nog te weinig grasland gescheurd.
In 1947 waren op Texel nog 22 zuivere graslandbedrijven, 13 bedrijven met 90 - 100 % grasland en 56 bedrijven met 80 - 90% grasland. Op deze bedrijven zal in de eerste plaats de aandacht gericht moeten worden bij het omzetten van grasland in bouwland.
4. Het is voor de Texelse bedrijven van groot belang meer aandacht te besteden aan de verbouw van groenvoedergewassen, als hoofdgewas en stoppelgewas. Speciaal worden hier genoemd: de wisselbouw (met kunstweide), zoete lupinen en de stoppelknollen.
5. In verband met 3 en 4 is het van het grootste belang de oprichting van werktuigencoöperaties zoveel mogelijk te bevorderen.
6. In verband met bovenstaande punten komt het ons niet gewenst voor de Texelse bedrijven te blijven steunen in de vorm van een bepaald bedrag per fokkoei, aangezien deze hulp de bestaande ontwikkelings-tendenzen doorkruist en de bewuste doorzetting van deze ontwikkeling in de toekomst zou kunnen remmen. Wel zal overwogen moeten worden op welke wijze in de overgangs-periode de enkele hiervoor in aanmerking komende bedrijven, geholpen kunnen worden.
7. Gezien de punten 1-5 zal het gewenst zijn, dat door de Voorlichtingsdienst bijzondere aandacht wordt geschonken aan het eiland Texel.
8. Een vervroegde uitvoering van de in voorbereiding zijnde ruilverkaveling zal, vooral in verband met de mogelijke drinkwatervoorziening van het vee en de verbetering van de ligging der percelen, de omzetting van de Texelse bedrijven sterk bevorderen.

Amst.-Gravenhage, 31 Juli 1948.

Samengesteld door:
Ir A. Maris en
Ir J.G. Veldink.

LANDBOUW-ECONOMISCH INSTITUUT,
De Directeur,

(Dr J. Horring)

Tabellen:

1. Aantal bedrijven boven 1 ha, met grondgebruik per grootte-klasse voor de aangegeven jaren.
  2. Grondgebruik voor de aangegeven jaren, a. in ha; b. in procenten; c. voor de bedrijven boven 5 ha in enkele gebieden.
  3. Veetellingen voor de aangegeven jaren. (Staat onder tabel 1).
  4. Aantal bedrijven met 5 ha en meer cultuurgrond in de verschillende bedrijfspgroepen in 1939.
    - a. Met grondgebruik en de gemiddelde bedrijfsgrootte per groep,
    - b. Met veebezetting.
  5. Als 4 voor 1947.
  6. Gemiddelde bezetting van melkkoeien - fokoeien en eenheidsdieren per 10 ha grasland en de aantallen bedrijven bij uiteenlopende bezetting van melkkoeien, fokoeien en eenheidsdieren per 10 ha grasland.
  7. Aantallen bedrijven met verschillend aantal melkkoeien en fokoeien en bij uiteenlopende verhouding van fokoeien en melkkoeien per bedrijfspgroep in 1939 en 1947.
  8. Aantal bedrijven, met 2 en meer melkkoeien en 20 en meer fokoeien per bedrijf, met uiteenlopende bezetting van fokoeien en melkkoeien in drie bedrijfspgroepen voor 1939 en 1947.
-

Tabel 1. TEXTEL.

AANTAL BEDRIJVEN BOVEN 1 HA, MET GRONDGERBUK PER GROOTTE-KLASSE VOOR DE AANGEGEVEN JAREN.

Jaren	Aantal bedrijven										Cultuurgrond in ha		Gemiddelde bedrijfs-grootte >= 1 ha	Gemiddelde bedrijfsgrootte >= 5 ha
	1-5 ha	5-10 ha	10-20 ha	20-30 ha	30-40 ha	40-50 ha	>= 50 ha	Totaal >= 1 ha	Totaal >= 5 ha	Totaal	>= 1 ha	>= 5 ha		
1910	96	68	97	77	35	32	43	448	352	10273	10349	10048	19,5	24,4
1921	119	85	145	70	53	24	35	531	412	10406	10485	10189	19,9	24,9
1930	121	78	132	90	44	34	31	530	409	10551	10107	9629	18,9	26,2
1939	162	59	123	79	54	26	27	530	368	10262	10194	9822	18,9	25,7
1947	156	60	128	80	57	33	24	538	382	10290				

Tabel 3. TEXTEL.

VEESTELLINGEN VOOR DE AANGEGEVEN JAREN.

Ja- ren	Melkkoelen			Totaal rundvee			Fokkoelen			Totaal schapen			Aantal Fok- oelen per melk- koe	Totaal Aan- taal = 100	Index 1910 = 100	Per 100 ha cult. grond	Oudere kippen	Totaal paarden
	Aan- taal = 1910	In- dex per 10 ha grasl.	Aantal per 10 ha	Aantal	Index 1910 = 100	Aantal per 10 ha grasl.	Aantal	Index 1910 = 100	Per 10 ha grasl.	Aantal	Index 1910 = 100	Per 100 ha cult. grond						
1895	1046	90	2957	89	21981	56	27704	42	78,3	33,8	938	64	23.677	100	23,0	539	49	
1910	1157	100	3338	100	39115	100	66049	100	78,3	20,3	1456	100	17.073	100	16,4	1099	100	
1921	1465	127	3764	113	29739	76	46907	71	65,2	23,8	2338	161	52.442	72	43,7	1445	132	
1930	2343	203	4630	139	28558	73	54029	82	67,6	12,2	2212	152	48.270	221	49,7	901	82	
1935	2127	184	4632	139	34209	87	72410	110	108,7	16,1	1242	85		204	47,0	910	83	
1939	1958	169	4482	134	33236	85	72610	110	120,8	17,0	1246	86	44.499	188	43,2	1045	95	
1940	1918	166	4306	129	21933	56	56985	86	100,7	11,4	833	57	17.495	74	17,0	1096	95	
1947	2092	181	4465	134	20335	52	41704	63	77,3	9,7							100	

Tabel 2a. TEKSTEL.

GRONDGEBRUIK VOOR DE AANGEGEVEN JAREN.

Jaren	Cultuur- grond in ha	in ha													
		Bouw- land	Gras- land	Overige gronden	Tarwe	Rogge	Gerst	Haver	Totaal granen	Peul- vruchten	Handels- gewassen	Aard- appelen	Voeder- bieten	Klaver	Kunst- weiden
1910	10273	1863	8393	17	115	30	355	385	885	228	101	57	333	105	99
1921	10406	3161	7196	49	475	199	585	783	2042	196	21	244	315	124	70
1930	10551	2448	7991	112	159	71	569	412	1211	142	180	202	246	40	156
1935	9995	3217	6663	115	843	190	751	387	2171	226	117	190	76	159	52
1939	10262	4094	6010	158	663	384	1086	689	2822	407	254	221	59	81	60
1940	10329	4543	5661	125	1183	563	858	578	3182	457	198	257	123	71	80
1947	10290	4763	5392	135	255	390	1099	790	2534	121	240	356	404	255	237

Tabel 2b.

Jaren	Cultuur- grond in ha	in % van cultuurgrond													
		Bouw- land	Gras- land	Overige gronden	Tarwe	Rogge	Gerst	Haver	Totaal granen	Peul- vruchten	Handels- gewassen	Aard- appelen	Voeder- bieten	Klaver	Kunst- weiden
1910	10273	18,1	81,7	0,2	6,2	1,6	19,0	20,7	47,5	12,2	5,4	3,1	17,9	5,6	5,3
1921	10406	30,4	69,1	0,5	15,0	6,3	18,5	24,8	64,6	6,2	0,7	7,7	10,0	3,9	2,2
1930	10551	23,2	75,7	1,1	6,5	2,9	23,2	16,8	49,4	5,8	7,4	8,3	10,0	1,6	6,4
1935	9995	32,2	66,7	1,1	26,2	5,9	23,4	12,0	67,5	7,0	3,6	5,9	2,4	5,0	1,6
1939	10262	39,9	58,6	1,5	16,2	9,4	26,5	16,8	68,9	9,9	6,2	5,5	1,4	2,0	1,5
1940	10329	44,0	54,8	1,2	26,0	12,4	18,9	12,7	70,0	10,1	4,4	5,6	2,7	1,6	1,8
1947	10290	46,3	52,4	1,3	5,4	8,2	23,1	16,6	53,3	2,5	5,0	7,5	8,5	5,3	5,0

L.E.I.

GRONDGERBUIK VAN DE BEDRIJVEN BOVEN 5 HA IN 1939 EN 1947 VOOR DE GENOEMDE GEBIEDEN.

Gebieden	Cultuur- Grond in ha	in % v. cultuurgrond							in % van bouwland									
		Bouw- land	Gras- land	Overige Gronden	Tarwe	Rogge	Gerst	Haver	Totaal granen	Peul- vruchten	Handels- gewassen	Aardap- pelen	Voeder- bieten	Klaver	Kunst- weiden	Overige gewassen		
1939 Texel Eierlandse en P.H.Polder	9629	40,6	58,8	0,6	16,5	9,6	26,5	16,7	69,3	9,9	6,4	4,3	5,3	1,4	1,9	1,5		
	1985	71,1	28,3	0,6	14,5	10,9	29,0	12,8	67,2	10,6	9,6	3,0	4,1	2,4	1,5	1,6		
Texel zonder Eierlandse en P.H.Polder	7644	32,6	66,8	0,6	17,5	8,8	24,9	19,0	70,2	9,6	4,6	5,1	5,9	0,9	2,2	1,5		
1947 Texel Eierlandse en P.H.Polder	9822	47,4	52,3	0,3	5,5	8,6	23,1	16,9	54,1	2,6	6,4	11,4	7,4	8,8	5,4	3,9		
	1893	72,7	27,2	0,1	5,5	10,7	25,6	12,0	53,8	3,0	6,7	11,3	5,2	13,0	4,5	2,5		
Texel zonder Eierlandse en P.H.Polder	7929	41,2	58,4	0,4	5,5	7,6	22,3	19,0	54,4	2,4	6,2	11,4	8,4	7,0	5,7	4,5		

Tabel 4a.
TEXTEL 1939.

AANTAL BEDRIJVEN MET 5 HA EN MEER CULTUURGROND IN DE VERSCHILLENDE BEDRIJFSGROEPEN MET
GRONDGERBUIK EN DE GEMIDDELDE BEDRIJFSGROOFTTE PER GROEP.

Bedrijfsgroepen ingedeeld naar grasland in % van cultuurgrond	Aantal bedrijf- ven per groep	in ha							in % van cultuurgrond					in % van bouwland				
		Cultuur- grond	Bouwland	Grasland	Bloem- bollen	Groentey en fruit	Bouw- land	Gras- land	Bloem- bollen	Groenten en fruit	Tarwe	Rogge	Gerst	Haver	Totaal granen	Peul- vruch- ten		
0 - 10	15	505,13	467,39	22,41	13,98	1,35	92,5	4,4	2,8	0,3	20,6	4,0	20,7	13,2	58,5	11,0		
10 - 20	21	1041,32	873,56	157,86	5,02	4,88	83,8	15,2	0,5	0,5	13,2	9,3	34,3	13,2	66,2	8,4		
20 - 30	27	977,33	727,86	243,49	5,98	-	74,5	24,9	0,6	-	16,9	17,3	29,5	11,8	75,5	9,7		
30 - 40	20	760,96	507,38	253,02	0,56	-	66,6	33,3	0,1	-	12,3	15,0	28,0	13,5	68,8	10,0		
40 - 50	19	532,11	273,70	262,05	6,36	-	51,4	47,4	1,2	-	18,3	5,5	23,3	23,3	70,4	13,3		
50 - 60	24	648,66	268,14	368,25	11,27	1,-	41,3	56,8	1,7	0,2	15,3	6,4	27,4	19,1	68,2	10,8		
60 - 70	28	721,61	247,24	469,42	4,95	-	34,3	75,1	0,6	-	17,1	5,9	22,7	27,1	72,8	12,2		
70 - 80	48	1190,37	293,29	893,66	3,42	-	24,6	75,1	0,3	-	21,9	5,2	17,2	31,0	75,3	10,0		
80 - 90	62	1259,32	181,33	1075,52	2,87	0,10	14,4	85,4	0,2	-	22,3	4,7	14,7	31,7	73,4	8,0		
90 - 100	51	963,04	54,51	907,32	1,11	0,10	5,7	94,2	0,1	-	12,3	-	14,3	40,9	67,5	4,4		
100	51	997,75	997,75	997,75	997,75	997,75	997,75	997,75	997,75	997,75	997,75	997,75	997,75	997,75	997,75	997,75		
Totaal	366	9598,10	3894,40	5640,75	55,52	7,43	40,6	58,8	0,6	-	16,5	9,6	26,5	16,7	69,3	9,9		

L.E.I.

BEDRIJFSGROEPEN MET

nr	Groenten en fruit	Tarwe	Rogge	Gerst	Haver	Totaal granen	Peul- vrucht- ten	in % van bouwland							Gemiddelde bedrijfs- grootte per groep
								Hand- gewas	Aardap- pelen	Voeder- blaten	Klaver	Kunst- weiden	Overige gewassen		
-	-	16,5	9,6	26,5	16,7	69,3	9,9	6	4,3	5,3	2,4	1,9	1,5	26,23	
	0,3	20,6	4,0	20,7	15,2	58,5	11,0								
	0,5	13,2	9,3	34,3	9,4	66,2	8,4	16	3,6	3,0	3,1	2,3	2,2	33,68	
	-	16,9	17,3	29,5	11,8	75,5	9,7	7	10,3	2,1	1,6	1,8	2,1	49,58	
	-	12,3	15,0	28,0	13,5	68,8	10,0	5	3,2	2,8	1,0	1,1	1,1	36,19	
	0,2	18,3	5,5	23,3	23,3	70,4	13,3	6	2,3	4,2	2,5	3,6	2,2	38,05	
	-	15,3	6,4	27,4	19,1	68,2	10,8	4	3,0	5,2	0,1	2,3	1,1	28,01	
	-	17,1	5,9	22,7	27,1	72,8	12,2	4	1,8	7,2	1,7	4,5	1,2	27,03	
	-	21,9	5,2	17,2	31,0	75,3	10,0	2	1,0	8,8	0,4	0,3	0,3	25,77	
	-	22,3	4,7	14,7	31,7	73,4	8,0	1	1,5	11,5	0,2	0,6	0,8	24,80	
	-	12,3	-	14,3	40,9	67,5	4,4		1,5	26,6	-	1,1	-	20,31	

Tabel 43.

TEXTEL, 1939.

AANTAL BEDRIJVEN MET 5 HA EN MEER CULTUURGROND IN DE VERSCHILLENDE BEDRIJFSGROEPEN MET VERBEZETTING.

Bedrijfsgroepen ingedeeld naar grasland in % van cultuurgrond	Aantal bedrijven per groep	Melk- en kalfkoeien				Totaal rundvee				Fokkoeien				Totaal schapen	
		Aantal per groep	Aantal per 100 ha cultuurgr.	Aantal per 100 ha grasland	Aantal per bedrijf	Aantal per groep	Aantal per 100 ha cultuurgr.	Aantal per 100 ha grasland	Aantal per bedrijf	Aantal per groep	Aantal per 100 ha cultuurgr.	Aantal per groep	Aantal per 100 ha cultuurgr.		
0 - 10	15	19	3,8	84,8	1,2	49	9,7	218,6	3,3	404	38,8	255,9	19,2	877	84,2
10 - 20	21	52	5,2	32,9	2,5	180	17,2	114,-	8,6	509	52,1	209,-	18,9	1072	109,7
20 - 30	27	78	8,-	32,-	2,9	256	26,2	105,1	9,5	794	104,3	313,8	39,7	1684	221,3
30 - 40	20	91	12,-	36,-	4,6	238	31,3	94,1	11,9	1042	195,8	413,4	54,9	2266	425,9
40 - 50	19	101	19,-	40,1	5,3	229	43,-	90,9	12,1	1808	278,7	491,-	75,3	4030	621,3
50 - 60	24	132	20,3	35,8	5,5	343	52,9	93,1	14,3	2438	337,9	519,4	87,1	5173	716,9
60 - 70	28	173	24,0	36,9	6,2	387	53,6	82,4	13,8	4917	413,1	550,2	102,4	10598	890,3
70 - 80	48	324	27,2	36,3	6,7	698	58,6	78,1	14,5	6491	515,2	603,5	104,7	14285	1133,9
80 - 90	62	346	27,5	32,2	5,6	703	55,8	65,4	11,3	5483	569,3	604,3	107,5	12020	1248,1
90 - 100	51	289	30,-	31,9	5,7	560	58,1	61,7	11,-	6746	676,1	676,1	132,3	14821	1485,4
100	51	195	19,5	19,5	3,8	514	51,5	51,5	10,1						
Totaal	366	1300	18,8	31,9	4,9	4157	43,3	73,7	11,4	30632	319,1	543,1	83,7	66826	696,2

L.E.I.

DE VERSCEILLENDE BEDRIJFSGROEPEN

100 as-	Fokkooien					Totaal schapen					Varkens					Oudere kippen					Werkpaarden		
	Aantal per bedrijf	Aantal per groep	Aantal per 100 ha cul-tuurgr.	Aantal per 100 ha gras-land	Aantal per bedrijf	Aantal per groep	Aantal per 100 ha cul-tuurgr.	Aantal per 100 ha gras-land	Aantal per groep	Aantal per 100 ha cul-tuurgr.	Aantal per bedrijf	Aantal per groep	Aantal per 100 ha cul-tuurgr.	Aantal per bedrijf	Aantal per groep	Aantal per 100 ha cul-tuurgr.	Aantal per groep	Aantal per 100 ha cul-tuurgr.	Aantal per bedrijf				
6	3,3	404	38,8	255,9	19,2	877	84,2	555,6	5	1,--	0,3	149	29,5	9,4	47	9,3	3,1						
1	8,6	509	52,1	209,--	18,9	1072	109,7	440,3	22	2,1	1,--	1364	131,--	65,--	102	9,8	4,9						
1	9,5	794	104,3	313,8	39,7	1684	221,3	665,6	153	15,7	5,7	1189	121,7	44,--	103	10,5	3,8						
1	11,9	1042	195,8	413,4	54,9	2266	425,9	899,--	68	8,9	3,4	690	90,7	34,5	83	10,9	4,2						
1	12,1	1808	278,7	491,--	75,3	4030	621,3	1094,4	60	11,3	3,2	1126	211,6	59,3	56	10,5	2,2						
1	14,3	2438	337,9	519,4	87,1	5173	716,9	1102,--	59	9,1	2,5	1565	241,3	65,2	53	8,2	2,2						
1	13,8	4917	413,1	550,2	102,4	10598	890,3	1186,--	87	12,1	3,1	1816	251,7	64,9	60	8,3	2,1						
1	14,5	6491	515,2	603,5	104,7	14285	1133,9	1382,2	234	19,7	4,9	2939	246,9	61,2	90	7,6	1,9						
1	11,3	5483	569,3	604,3	107,5	12020	1248,1	1324,8	252	20,--	4,1	3625	287,7	58,5	77	6,1	1,2						
1	11,--	6746	676,1	676,1	132,3	14821	1485,4	1485,4	122	12,7	2,4	2440	253,4	47,8	59	6,1	1,2						
1	10,1								118	11,8	2,3	1577	158,1	30,9	54	5,4	1,1						
7	11,4	30632	319,1	543,1	83,7	66826	696,2	1184,7	1180	12,3	3,2	18480	192,5	50,5	784	8,2	2,1						

Tabel 5a.
TEXTEL 1947.

AANTAL BEDRIJVEN MET 5 HA EN MEER CULTUURGROND IN DE VERSCHILLENDE BEDRIJFSGROEPEN MET
GRONDGERBUIK EN DE GEMIDDELDDE BEDRIJFSGROOFTJE PER GROEP.

Bedrijfsgroepen ingedeeld naar grasland in % van cultuurgrond	Aantal bedrij- ven per groep	in ha							in % van cultuurgrond				in % van bouwland					
		Cultuur- grond	Bouwland	Grasland	Bloem- bollen	Groenten en fruit	Bouw- land	Gras- land	Bloem- bollen	Groenten en fruit	Tarwe	Rogge	Gerst	Haver	Totaal granen	Per- centen		
0 - 10	19	919,40	863,22	50,23	4,70	1,25	93,9	5,5	0,5	0,1	3,6	7,2	24,7	13,2	48,7	3,		
10 - 20	28	1148,25	969,50	176,28	2,47	-	84,4	15,4	0,2	-	4,5	12,6	24,2	11,0	52,3	3,		
20 - 30	25	825,85	628,75	194,-	3,10	-	76,1	23,5	0,4	-	6,2	14,4	25,8	13,8	60,2	2,		
30 - 40	22	601,56	380,32	211,44	9,30	0,50	63,3	35,1	1,5	0,1	7,1	6,-	23,5	21,2	57,8	2,		
40 - 50	24	748,07	405,65	340,74	1,41	0,30	54,3	45,5	0,2	-	4,8	5,8	22,-	14,7	47,3	3,		
50 - 60	42	1241,06	569,65	669,12	2,29	-	45,9	53,9	0,2	-	10,-	4,6	20,6	23,-	58,2	1,		
60 - 70	43	919,13	319,30	596,85	2,58	-	34,7	65,-	0,3	-	5,8	7,-	19,3	23,6	55,7	3,		
70 - 80	44	925,70	233,23	690,61	2,86	-	25,2	74,5	0,3	-	5,2	5,2	21,5	26,3	58,2	3,		
80 - 90	56	1239,52	183,55	1055,16	0,81	-	14,8	85,1	0,1	-	0,8	5,7	20,-	28,9	55,4	1,		
90 - 100	43	780,52	45,-	734,46	1,06	-	5,8	94,1	0,1	-	3,8	3,6	28,6	25,3	61,3	0,		
100	23	354,75	-	354,75	-	-	-	100,-	-	-	-	-	-	-	-	-		
Totaal	369	9704,81	4598,17	5073,61	30,98	2,05	47,4	52,3	0,3	-	5,5	8,6	23,1	16,9	54,1	2,		

L.F.I.

ENDE BEDRIJFSGROEPEN MET
1 GROEP.

Bloom- bollen	Groenten en fruit	Tarwe	Rogge	Gerst	Haver	Potaal granen	Pott- vruch- ten	Harde Aardap- gewaspen	Voeder- bieten	Klaver	Kunst- weiden	Overige Gewassen	Gemiddelde bedrijfs- grootte per groep	
														in % van bouwland
0,5	0,1	3,6	7,2	24,7	13,2	48,7	3,9	10	18,5	2,4	7,9	4,7	3,6	48,39
0,2	-	4,5	12,6	24,2	11,0	52,3	2,3	9	10,9	3,7	9,3	4,5	7,3	41,01
0,4	-	6,2	14,4	25,8	13,8	60,2	2,2	7	10,1	4,8	10,5	3,2	1,9	33,03
1,5	0,1	7,1	6,-	23,5	21,2	57,8	2,6	1	13,3	6,9	9,6	3,2	4,8	27,34
0,2	0,1	4,8	5,8	22,-	14,7	47,3	3,-	4	9,7	8,7	15,9	6,6	4,1	31,17
0,2	-	10,-	4,6	20,6	23,-	58,2	1,2	4	8,5	10,-	7,6	7,4	3,1	29,55
0,3	-	5,8	7,-	19,3	23,6	55,7	3,2	2	13,4	13,4	6,4	7,1	1,6	21,38
0,3	-	5,2	5,2	21,5	26,3	58,2	3,6	3	17,8	17,8	3,7	6,9	0,4	21,06
0,1	-	0,8	5,7	20,-	28,9	55,4	1,1	0	20,8	20,8	2,2	12,-	2,9	21,74
0,1	-	3,8	3,6	28,6	25,3	61,3	0,5		33,-	33,-	-	-	3,6	18,15
0,3	-	5,5	8,6	23,1	16,9	54,1	2,6	6	11,4	7,4	8,8	5,4	3,9	26,22

Tabel 5b.
TEXTIEL 1947.

AANTAL BEDRIJVEN MET 5 HA EN MEER CULTUURGROND IN DE VERSCHILLENDE BEDRIJFSGROEPEN MET VERBODENING

Bedrijfsgroepen ingedeeld naar grasland in % van cultuurgrond	Aantal bedrijf- ven per groep	Melk- en kalfskoelen						Totaleel rundvee						Falkoelen						Totaleel schapen	
		Aantal per groep	Aantal per 100 ha cul- tuurgr.	Aantal per 100 ha gras- land	Aantal per be- drijf	Aantal per groep	Aantal per 100 ha cul- tuurgr.	Aantal per 100 ha gras- land	Aantal per be- drijf	Aantal per groep	Aantal per 100 ha cul- tuurgr.	Aantal per 100 ha gras- land	Aantal per bedrijf	Aantal per groep	Aantal per 100 ha cul- tuurgr.	Totaal	Aantal per 100 ha cul- tuurgr.				
0 - 10	19	31	3,4	61,7	1,6	64	7,-	127,4	3,4	1	0,1	2,-	0,1	1	40245	0,1					
10 - 20	28	71	6,2	40,3	2,5	192	16,7	108,9	6,9	141	12,3	80,-	5,-	275	23,9						
20 - 30	25	90	10,9	46,4	3,6	254	30,8	130,9	10,2	119	14,4	61,3	4,8	240	29,1						
30 - 40	23	103	17,1	48,9	4,5	239	39,7	113,-	10,4	562	93,4	265,8	24,4	1256	208,7						
40 - 50	24	160	21,4	46,9	6,7	356	47,6	104,5	14,8	1153	154,1	338,4	48,-	2242	299,7						
50 - 60	42	279	22,5	41,7	6,6	616	49,6	92,1	14,7	2554	205,8	381,7	60,8	5313	428,1						
60 - 70	43	276	30,-	46,2	6,4	553	60,2	92,6	12,2	2471	268,8	414,-	57,5	5192	564,9						
70 - 80	44	292	31,5	42,3	6,6	581	62,7	84,1	13,2	2697	291,-	390,5	61,3	5646	609,3						
80 - 90	56	311	25,1	29,5	5,4	656	52,9	62,2	11,5	4612	372,1	437,1	80,9	9405	758,8						
90 - 100	43	214	27,4	29,1	5,-	481	61,6	65,5	11,2	3410	436,9	464,3	79,3	6970	893,-						
100	22	76	21,4	21,4	3,5	160	45,1	45,1	7,3	1964	553,6	553,6	89,3	3705	1044,4						
Totaal	359	1903	19,6	37,5	5,1	4152	42,8	81,8	11,2	19684	202,8	388,-	53,2	40245	414,7						

L.F.I.

tal jf	Varkens		Oudere kippen				Werkpaarden		
	Aantal per groep	Aantal. per 100 ha cul- tuurgr.	Aantal per groep	Aantal per 100 ha cul- tuurgr.	Aantal per be- driff	Aantal per groep	Aantal per 100 ha cul- tuurgr.	Aantal per be- driff	
0,1	20	2,2	364	39,6	19,2	67	7,3	3,5	
9,8	26	2,3	714	62,2	25,5	85	7,4	3,-	
9,6	50	6,1	575	69,6	23,-	74	8,9	3,-	
4,6	84	14,-	706	117,4	30,7	68	11,3	3,-	
3,4	45	6,-	864	115,5	36,-	65	8,7	2,7	
6,5	119	9,6	1576	127,-	37,5	118	9,5	2,8	
0,7	105	11,4	1303	141,8	30,3	83	7,8	1,9	
8,3	75	8,-	1415	152,7	32,2	72	6,5	1,6	
5,-	39	3,1	1152	92,6	20,2	80	6,-	1,4	
2,1	34	4,4	997	127,7	23,2	47	5,-	1,1	
8,4	23	6,5	225	63,4	10,2	20	5,6	0,9	
8,8	620	6,4	9891	101,9	26,7	779	8,-	2,1	

en per 10 ha grasland

10	10-11	11-12	12-13	13-14	>14
	3	2	1	3	2
2	2	6	2	3	4
2	5	4	2	3	5
6	10	5	5	9	8
4	8	20	8	9	9
1	5	11	9	5	8
1	7	14	5	7	7
2	7	10	5	7	7
4	40	44	53	37	43

1	197	6	3	8	3
	5	5	2	1	7
1	5	3	3	1	4
9	6	5	4	6	4
7	7	5	3	7	4
6	7	10	6	7	3
3	4	6	7	1	3
8	7	10	6	7	3
3	4	6	7	1	3
7	39	33	24	19	25

Tabel 7.
TEXEL.

AANTALLEN BEDRIJVEN MET VERSCHILLENDE AANTAL MELKGOEDEN EN FOKGOEDEN EN BIJ UITENLOPENDE VERHOUDING VAN FOKGOEDEN EN MELKGOEDEN PER BEDRIJFGROEP IN 1939 EN 1947.

Bedrijfsgroepen ingedeeld naar grasland in procenten v.d. cult. gr.	Aantal bedrijfstal	Aantal bedrijven met:											Aantal fokgoeden per melkgoed										Gem. aantal fokgoeden per melkgoed
		Zonder melkgoeden	1 melkgoed	2 melkgoeden	3 en 4 melkgoeden	5, 6 en 7 melkgoeden	8, 9 en 10 melkgoeden	11 en meer melkgoeden	Zonder fokgoeden	1-20 fokgoeden	20-50 fokgoeden	50-100 fokgoeden	100-200 fokgoeden	200 en meer fokgoeden of fokgoeden	Zonder melkgoeden of fokgoeden	Minder dan 4	4-7	7-10	10-15	15-20	20-30	>30	
1939	283	18	25	24	60	88	39	29	13	8	39	107	91	25	31	5	20	26	59	30	46	66	18,5
40 - 50	19	2	2	3	1	5	4	2	4	2	2	8	3	1	6	1	5	3	3	2	2	2	10,3
50 - 60	24	.	3	4	7	3	2	4	4	1	3	3	6	1	4	2	2	2	6	3	1	5	13,7
60 - 70	28	.	2	1	10	8	5	5	4	1	7	7	13	3	4	2	2	5	8	2	4	4	14,-
70 - 80	48	1	3	1	12	14	9	8	1	1	9	17	17	5	2	2	4	2	17	9	14	15,2	
80 - 90	62	3	5	3	10	27	13	5	3	1	8	26	19	3	6	2	5	2	14	7	10	18,8	
90 - 100	51	4	4	3	12	18	5	5	1	2	2	31	13	11	4	.	2	3	17	6	14	19,-	
100	51	8	6	9	8	13	5	2	1	2	15	20	20	11	9	.	2	3	14	5	25	34,6	
Totaal	283	18	25	24	60	88	39	29	13	8	39	107	91	25	31	5	20	26	59	30	46	66	18,5
1947	274	13	14	21	52	102	46	26	23	19	73	101	49	9	36	24	38	37	49	38	23	29	11,1
40 - 50	24	.	1	1	8	7	5	3	1	3	9	10	1	1	1	6	5	3	5	3	1	3	7,2
50 - 60	42	1	1	4	9	16	4	7	1	3	15	12	1	1	1	4	11	3	6	2	4	1	9,1
60 - 70	43	3	1	3	5	15	11	5	3	4	9	16	7	1	8	6	5	10	7	5	2	1	9,1
70 - 80	44	1	1	4	8	16	8	6	5	5	14	14	7	1	6	5	6	9	6	4	5	9,3	
80 - 90	56	2	3	2	12	23	10	4	5	2	14	18	14	3	7	4	7	5	11	8	4	9	15,-
90 - 100	43	4	4	5	4	18	7	1	1	1	8	25	5	3	5	4	4	12	4	5	5	9	16,-
100	22	2	4	2	6	7	1	.	3	1	4	6	7	1	5	1	4	2	11	2	2	7	25,9
Totaal	274	13	14	21	52	102	46	26	23	19	73	101	49	9	36	24	38	37	49	38	23	29	11,1

Tabel 8. AANTAL BEDRIJVEN MET 2 EN MEER MELKKOEIEN EN 20 EN MEER FOKKOEIEN PER BEDRIJF, MET UITEENLOPENDE
 TEXTEL. BEZETTING VAN FOKKOEIEN EN MELKKOEIEN IN 3 BEDRIJFSGROEPEN VOOR 1939 EN 1947.

Aantal fokkoeien per melkkoe	50 - 70 % grasland			70 - 90 % grasland			90 t/m 100 % grasland			
	Aantal bedrijf- ven	Melk- koeien per 10 ha grasland	Fok- koeien per 10 ha grasland	Aantal bedrijf- ven	Melk- koeien per 10 ha grasland	Fok- koeien per 10 ha grasland	Aantal bedrijf- ven	Melk- koeien per 10 ha grasland	Fok- koeien per 10 ha grasland	Einheids- dieren
1939										
2	4	6,1	41,7	3	5,6	37,2	11	5,8	39,8	80,4
5	10	4,2	51,4	14	4,6	53,5	17	4,8	53,3	86,9
10	13	2,9	60,6	25	3,1	62,8	24	3,-	60,9	81,9
15	9	1,2	58,6	42	1,6	75,4	27	1,3	73,-	82,1
30 en meer	7		67,-	9						
Totaal	43	3,8	51,-	93	3,5	58,8	79	2,8	62,9	82,5
1947										
2	16	6,7	22,4	6	6,4	22,4	2	5,4	38,9	76,7
5	22	5,8	39,4	22	4,8	32,4	9	3,8	44,3	70,9
10	13	4,-	48,6	16	4,-	49,7	13	2,8	55,7	75,3
15	15	2,6	47,7	27	2,7	49,2	13	1,3	62,6	71,7
30 en meer	3		65,9	7	1,3	50,9	10			
Totaal	69	4,4	42,5	78	3,4	45,5	47	3,1	51,-	72,7